

⁷¹¹
Pr. 1899 ~~189~~ 22

Critiek en Traditie

OF

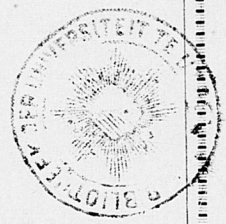
De Bijbel voor de Roomschen

DOOR

Dr H. A. POELS.

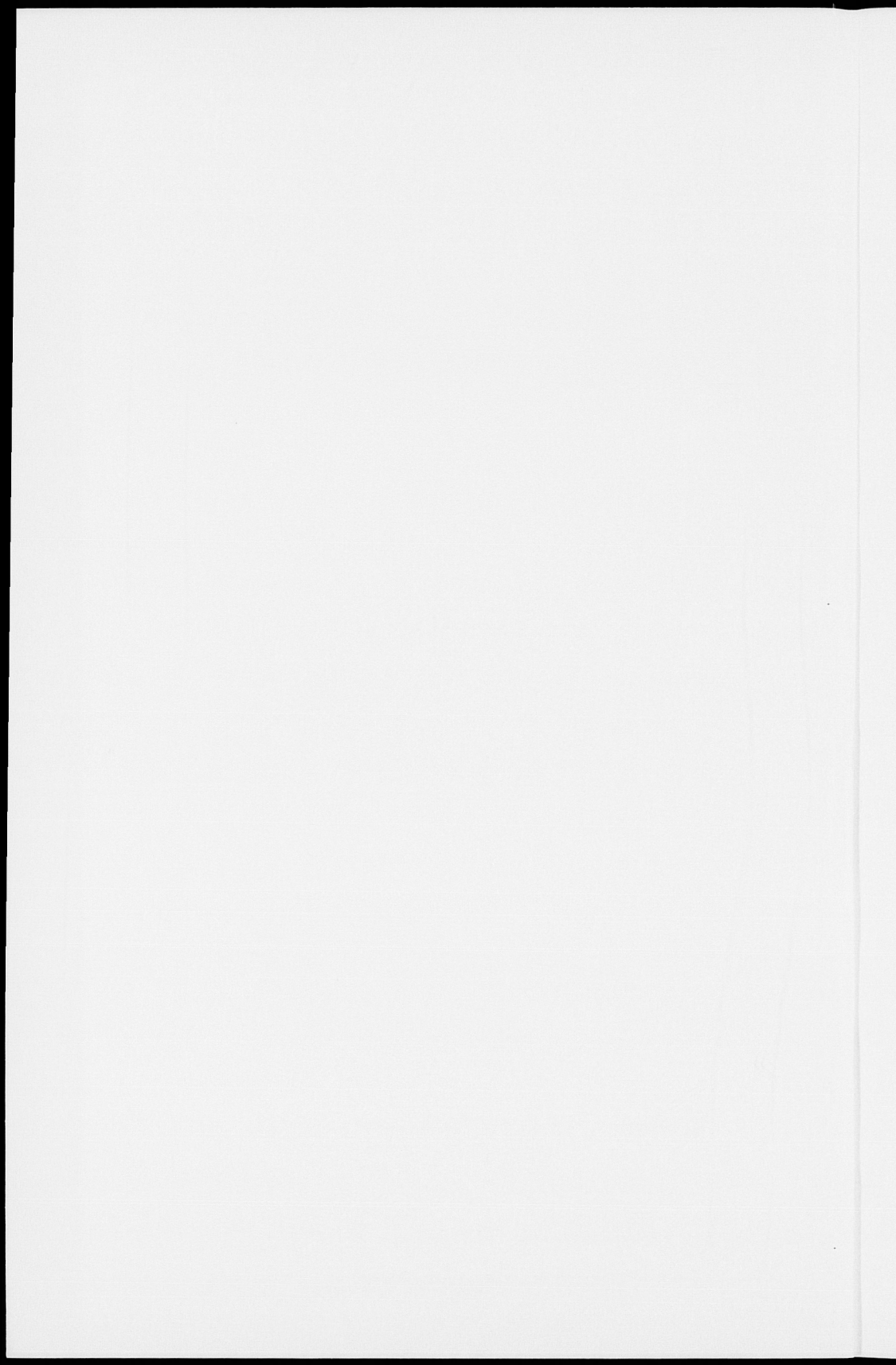

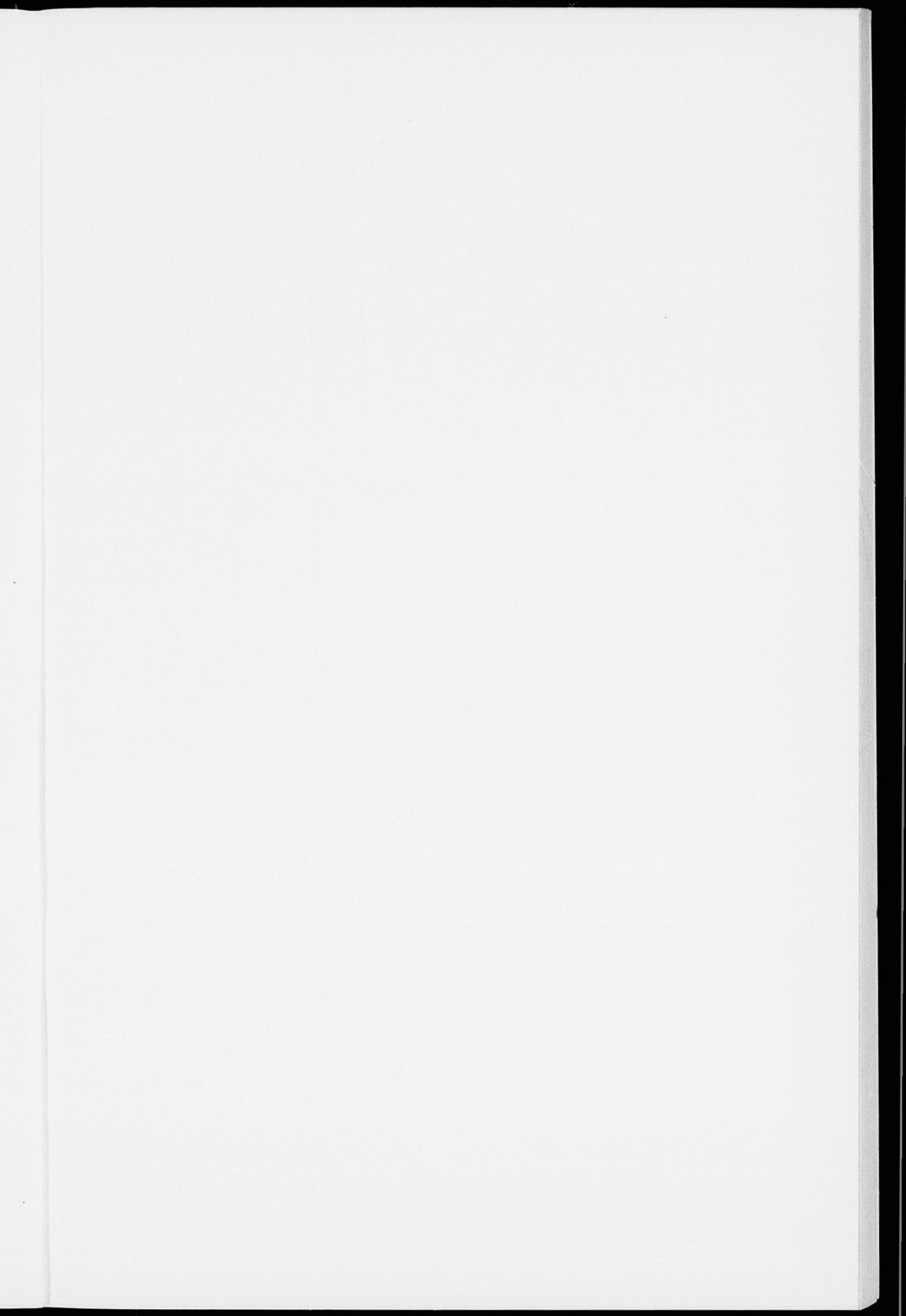
1899

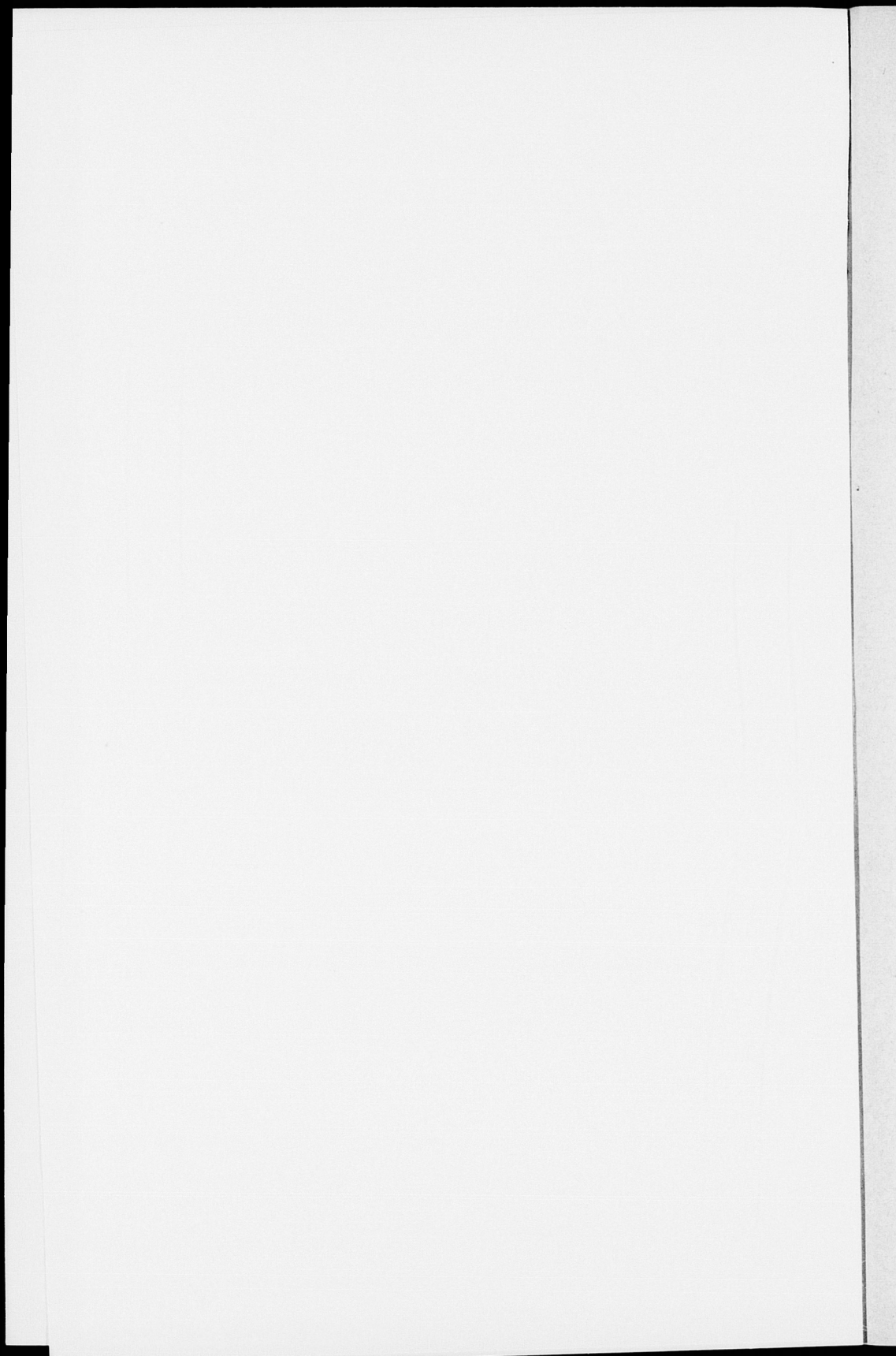

Drukker: H. P. M. VERLINDEN,
Bergen op Zoom.

Uitgever: F. DUPUIS, Antwerpen.
Mechelsche steenweg 37.

BR. 1899. III, 22

50 inc II

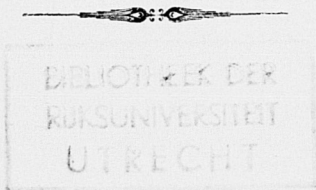
Critiek en Traditie

OF

De Bijbel voor de Roomschen

DOOR

Dr H. A. POELS.

1899

Drukker: H. P. M. VERLINDEN,
Bergen op Zoom.

Uitgever: F. DUPUIS, Antwerpen.
Mechelsche steenweg 37.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1409 1981

IMPRIMATUR.

MECHLINIAE, 20 Martii 1899.

J. THYS, can., lib. cens.

Critiek en Traditie.

VOORREDE.

„Ons eerstvolgend opstel“ — schreven wij in *De Katholiek* — „zal eene studie zijn over het boek Josua“. Wijl het een zuiver critisch vraagstuk geldt, achten wij echter een woord vooraf niet slechts dienstig, maar zelfs noodzakelijk. Moge het strekken om onze broeders gerust te stellen, die de beginselen der Vaders onvereinigbaar achten met het oordeel der critici over den letterkundigen oorsprong en het geschiedkundig karakter van den Hexateuch. Wij hopen hen te overtuigen, dat wij onder de vlag varen van de koningen der katholieke exegesis. Dit is hier ons eenig doel.

Ons standpunt hebben wij reeds voldoende toegelicht. (1) De klachten der scholastieke godgeleerden over de critische school, die meer en meer veld wint, zijn ons volstrekt geen geheim. „On entend dans toutes ces plaintes l'expression d'un désir général : celui de donner aux recherches positives une charpente

(1) *De Katholiek* 1898, bl. 221—235, 365—430.

dogmatique plus assurée.“ (1) Aan dit rechtmatig verlangen zijn wij te gemoet gekomen in ons opstel over het goed recht der critiek. Het gemis eener „charpente dogmatique“ legge men ons dus niet ten laste. Wij hebben evenwel uitdrukkelijk bedongen — men houde dit wel in 't oog — dat de critici telkens hunne zienswijze moeten wettigen, wanneer zij een onderscheid maken tusschen de voorstelling des Bijbels en zijne bevestiging of leer. (2)

Op het gebied van geloof en zedeleer, hielden wij theoretisch het gezag der Vaders hoog. Hun gezag is volstrekt beslissend „quotiescumque testimonium aliquod biblicum, ut ad fidei pertinens morumve doctrinam, uno eodemque modo explicant omnes“. (3)

Doch beantwoordde onze practijk wel aan de theorie? Hielden wij, bij het optrekken van ons „dogmatisch getimmerte“, wel voldoende rekening met de leeringen der ouden? Hieromtrent willen wij elk verwijt onmogelijk maken.

Alvorens de regels der critiek op het boek Josua toe te passen, zullen wij daarom de groote Kerkleeraren raadplegen over de theologische vraagstukken, welke in dit debat betrokken worden. Aan hunne be-

(1) *De Grandmaison S. J.* Théologiens scolastiques et théologiens critiques. Voir *Études publiées par des Pères de la Compagnie de Jésus* 1898 Janvier p. 34.

(2) Zie bv. bl. 411.

(3) Encyclica *Providentissimus Deus*. Cfr. Lettres apostoliques de S.S. Léon XIII, tom III p. 224.

ginselen zullen wij de onze toetsen. „In Aegyptum descendentes sunt mundi amatores, qui superbi in his quae dicunt, non interrogant os Domini, dum contradicunt dictus sanctorum Patrum . . . , qui omnes sunt os Domini.“ (1) (*)

* * *

Over de tegen ons gerichte opstellen van den Zeereerw. Pater van Kasteren, hier slechts een enkel woord.

Wij schatten dezen uiterst verdienstelijken Jezüet zeer hoog. Aan zijne uitgebreide kennis, zijn ijver en toewijding brengen wij onze oprechte hulde. Waar wij ons vergissen, zullen wij zijne terechtwijzingen dankbaar aanvaarden. Doch onze godsdienstige beginselen laten wij door niemand in verdenking brengen, noch wat onze theorie, noch wat onze wetenschappelijke practijk aangaat. Dat nu had de Zeereerw. Pater van Kasteren

(1) *De Assumptione beatae Mariae et de Sequentia exsultata* 10. Cfr. Dreves, Hymnol. Beiträge I 102.

(*) Deze verhandeling zal wemelen van aanhalingen. Alleen de vertalingen geven gaat natuurlijk niet aan: dit verbiedt ons een van de grondregels der critische methode; ook verliest de oude wijn bij het overgieten van zijn «bouquet». Van eenige citaten schijnt ons daarenboven de vertaling minder wenschelijk. Wie geen Latijn kent, menge zich liefst in geen debat over scripturistische vraagstukken. Tekst en vertaling, beide, zouden overigens aan onze brochure eene ongewenschte uitbreiding geven. Om deze geheel bizondere redenen zal men ons niet euvel duiden, dat wij de Latijnsche teksten hier onvertaald laten. Waar Grieksche Vaders aan het woord komen, geven wij de Latijnsche vertaling uit Migne. Wie verifieeren wil, kan dus den oorspronkelijken tekst naslaan in deze algemeen verspreide uitgave der Vaders. Voor de werken van Origenes beschikten wij echter alleen over de uitgave van Caillau.

feitelijk gedaan, al lag het buiten zijne bedoeling. Sprak van Kasteren met de autoriteit van een erkend deskundige, dan was onze methode van bijbelverklaring onverantwoordelijk voor een Katholiek. Dat oordeel heeft ieder lezer gevormd en moest hij vormen. Daarom zijn wij terstond met zooveel kracht en klem opgekomen voor het goed recht en de beginselen der critiek. Daarom ook hebben wij hier en daar gesproken met eene vrijmoedigheid, die slechts in de noodzakelijkheid hare verontschuldiging vindt. Wij moesten onzen tegenstander openlijk de bevoegdheid in dezen ontzeggen, wijl het onze eer gold van trouw zoon der Moederkerk. (1) De Zeereerw. Pater van Kasteren liet ons „de duidelijke teksten door de duistere verklaren“ en „tegen de erkende opvatting van den gewijden schrijver in, eene andere verdedigen.“ „Wie eenmaal besloten heeft, dat in den Bijbel geen waarheid mag staan“ — schreef hij o. a. bl. 165, waar de samenhang duidelijk ook op ons wijst — „kan natuurlijk hier als elders, de schouders ophalen en iets over Münchhausen mompelen“. Zoolang de geleerde schrijver der Studiën als een bevoegd rechter gold, moesten de lezers ons voor een lichtzinnigen exegeet houden, die zich door de ongeloofige critici op sleeptouw had laten nemen en hunne theo-

(1) Men kan zeer goed «op de hoogte zijn» van de geschiedenis des Kanons, maar tevens niettemin bewijzen, dat men volstrekt *niet* op de hoogte is van de nieuwere critische studiën der bijbelverhalen zelf — door bv. het karakter der Hebreeuwsche historiografie geheel en al te miskennen.

riën in practijk bracht. Van Kasteren verklaart dit zelfs in ronde woorden. (1) Wij konden en mochten dit niet gedoogen. Duidelijk spreken was hier plicht.

Wij hopen spoedig, in een echt ridderlijk toernooi, onzen degen met dien van onzen tegenstander te kruisen. Hier echter nemen wij voorloopig afscheid en laten wij het boek Josua rusten om ons te bepalen tot eene nadere toelichting onzer beginselen. Ook tegenover van Kasteren achten wij dit hoofdzak. De reden van zijn optreden lag immers hierin — gelijk hij zelf getuigt — dat onze verklaring der bijbelsche historie afweek van die der Vaders en oude godgeleerden. Dat het hier een waarlijk principieel vraagstuk geldt, behoeft dus geen betoog. De kennis van de beginselen der Vaders is daarom, in dit geding, van uiterst groot gewicht. Al hebben de ouden zich minder op de geschiedenis dan wel op de godgeleerdheid toegelegd, het ware vermetel, ook in historische studiën, van hunne theologische beginselen af te wijken.

(1) Hoe hemelsbreed van Kasteren's tweede artikel — dat na een mondeling onderhoud met ons geschreven werd — ook moge verschillen van het eerste, toch kon het den indruk van het eerste niet uitwisschen. Ons opstel in *De Katholiek* was overigens geschreven, eer het tweede van van Kasteren uitkwam.

I. DE CRITIEK EN DE GEEST DER TRADITIE.
DE ROEPING DER KATHOLIEKE WETENSCHAP.

Hoofdzaak is hier voorzeker de leer der oude godgeleerden.

Eer wij echter de leer der Traditie bespreken, willen wij een woord zeggen over haren geest. Vooruitstrevende richtingen, immers, worden vaak met den geest eener zoogenaamde „traditie“ in strijd geacht. Dat wij de leer der Vaders getrouw volgen, zal blijken uit het tweede deeldezer verhandelingen wordt hier verondersteld. Van een kinderlijk geloovigen Katholiek mag men niet anders verwachten.

Wij willen eerst de oude, groote godgeleerden raadplegen omtrent de meer algemeene opvatting, welke zij hadden van de Katholieke wetenschap en hare roeping. Door onze tijdsomstandigheden te vergelijken met die, waarin onze vadersen verkeerden, en onze opvattingen aan de hunne te toetsen, zullen wij trachten te bepalen, welke hedendaagsche richting inderdaad de traditioneele is.

Is het waar, wat men somtijds hoort beweren, dat de critische richting gevaarlijk is? Is het waar, dat de criticus en de man der traditie tegenvoeters zijn? Deze vragen dienen opgelost. Denken wij daarom de Vaders levend in onzen tijd en vragen wij ons dan af: zouden de Vaders de critische richting bestrijden of zouden zij deze verdedigen? Een onderzoek naar

hunne zienswijze en een beknopt overzicht van de geschiedenis der Roomsche „Traditie“ zullen het antwoord gemakkelijk maken.

„Und da sich die neuen Tage
Aus dem Schutt der alten bauen,
Kann ein ungetrübtes Auge
Rückwärts blickend vorwärts schauen.“ (1)

* * *

Nergens is de Katholiek zoo op zijn hoede als waar gevaren dreigen voor zijn onveranderbaar, echt Roomsch geloof. Waar het inderdaad heen zou, als wij hier niet uiterst omzichtig waren en onwrikbaar vasthielden aan het kerkelijk leergezag, toont ons de chaos van het Protestantisme. „Roma locuta, causa finita“ is ons aller wapenleus. „Viri catholici, multo vero magis ecclesiastici, id muneris habent ut decretis S. Sedis plene, perfecte absoluteque sese subjiciant, e medio sublatis contentionibus, quae sinceritati assensus officerent.“ (1)

Doch moeten wij, uit liefde voor ons heilig geloof, de wetenschap aan banden leggen? Mogen wij meeningen, die zijdelings onze dogmata raken, aanstonds verketteren of als verdacht voorstellen, zoodra wij zelf geen verband zien tusschen deze meeningen en de leeringen der H. Kerk? Of spoort welbegrepen liefde voor het dierbaarst kleinood, dat God ons schonk, den Katholiek veeleer tot breedheid van opvatting aan? Daar vooral, waar wij het terrein betreden van weten-

(1) Weber.

(2) Epistola Card. Patrizi die 30 Aug. 1866 scripta ad Arch. Mechliniensem.

schappen, die ons nog vreemd zijn, is voorzichtigheid een dure plicht. Onze grootste godgeleerden verheffen hier diep ernstig hunne stem tegen onbekookten ijver. Zij waarschuwen ons tegen het niet denkbeeldige gevaar van vrije meeningen voor anti-katholieke en ongelooovige stellingen te doen doorgaan.

„Multum autem nocet“ — getuigt de H. Thomas — „talia quæ ad pietatis doctrinam non pertinent vel asserere vel negare quasi pertinentia ad sacram doctrinam.“⁽¹⁾

„Cum audio Christianum aliquem ista nescientem“ — zegt de H. Augustinus, sprekende over profane wetenschappen — „et aliud pro alio sentientem, patienter intueor opinantem hominem: nec illi obesse video, cum de te, Domine creator omnium nostrum, non credat indigna, si forte situs et habitus creaturæ corporalis ignoret; obest autem, si haec ad ipsam pietatis doctrinam pertinere arbitretur et pertinacius affirmare audeat quod ignorat.“⁽²⁾

„Turpe est autem nimis et perniciosum ac maxime cavendum, ut Christianum de his rebus quasi secundum christianas Litteras loquentem ita delirare quilibet infidelis audiat, ut, quemadmodum dicitur, toto coelo errare conspiciens, risum tenere vix possit. Et non tam molestum est quod

(1) Opusculum X. *init.*

(2) Confess. lib. V cap. V.

errans homo deridetur, sed quod auctores nostri ab eis qui foris sunt talia sensisse creduntur... Cum enim quemquam de numero Christianorum in ea re quam optime norunt, errare deprehenderit... quo pacto illis libris credituri sunt de resurrectione mortuorum, de spe vitæ aeternae regnoque cælorum, quando de his rebus... fallaciter putaverint esse conscriptos? Quid enim molestiæ tristitiæque ingerant prudentibus fratribus temerarii præsumptores satis dici non potest.“ (1)

„In hujusmodi quæstionibus“ — verklaart S. Thomas — „duo sunt observanda. Primum quidem ut veritas Scripturæ inconcussa teneatur. Secundum, cum Scriptura multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni ita præcise inhæreat, ut, si certa ratione constiterit hoc esse falsum quod sensum Scripturæ esse censebat, id nihilominus asserere præsumat; ne Scriptura ex hoc ab infidelibus derideatur.“ (2)

„Unde mihi videtur tutius esse ut hæc quæ philosophi communiter senserunt et nostræ fidei non repugnant, neque sic esse asserenda ut dogmata fidei, licet aliquando sub nomine philosophorum introducantur, neque sic esse neganda tamquam fidei contraria, ne sapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occasio præbeatur.“ (3)

(1) De Genesi ad litt. Lib. I n. 39 P. L. XXXIV p. 261.

(2) I, q. 68 a. 1 in c.

(3) Opusculum X, *init.*

Grootere koningen dan Thomas en Augustinus hebben in het rijk der godgeleerdheid nooit geheerscht. Niet zonder opzet schuiven wij hier deze, hunne waarschuwingen op den voorgrond. Vrome priesters, immers, die meer tijd aan de cura animarum moeten besteden dan aan de bijbelstudie, schijnen soms het verschil tusschen den Bijbel zelf en de gangbare commentaren of handboeken uit het oog te verliezen. Wat men altijd als waar heeft aangenomen, geldt zoo licht als zeker en bewezen! Wat men eerst in de aantekeningen las, meent men later zoo licht in den tekst zelf te vinden! De opvattingen onzer vroegere studiejaren schijnen samen te groeien met ons eigen gezond verstand. Als iemand eene stelling verdedigt, die tegen eene ten onzent algemeene zienswijze indruischt, wordt zijne leer zoo licht als minder goed Roomsch voorgesteld. Wachten wij ons echter voor het gevaar, waarop Augustinus wijst: „non pro sententia divinarum Scripturarum sed pro nostra ita dicentes, ut eam velimus esse Scripturarum; cum potius eam quae Scripturarum est, nostram esse velle debemus,“ (1)

Hoe klaar en eenvoudig de voorstellingen van den Bijbel ook mogen wezen, zijne historische leer is niet overal even duidelijk. „Qui attentius legerit“ — zegt Origenes — „in nonnullis ambiget, utrum haec quae putatur historia, secundum litteram acciderit necne.“ (2) „Attendamus igitur an non id quod

(1) De Genesi ad litteram lib. I n. 39. P. L. XXXIV p. 261.

(2) De Principiis, lib. IV n. XIX. — Opera Origenis, tom. I p. 287 Parisiis 1834. Ed. Caillau.

obvium est, quod oculis cernitur in Scriptura, quodque illius veluti superficies est, sit . . . ager plenus plantis cujuslibet generis; quae autem recondita sunt, nec omnibus conspicibila, sed veluti sub illis quae cernunter plantis defossa, thesauri sint sapientiae et scientiae absconditi“.⁽¹⁾ En om hier slechts een enkel getuigenis van den H. Hieronymus aan te halen, die ons in het vervolg dezer verhandeling nog vele gelijksoortige teksten zal leveren: „Quasi non multa in Scripturis Sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat!“⁽²⁾ Dat de groote Kerkvader, op deze „vele“ plaatsen, overal onderscheid maakte tusschen voorstelling en leer, zal straks duidelijk blijken.

Het critisch onderzoek is dus noodzakelijk.

Gewis, wij allen moeten den Bijbel lezen tot eigen onderricht, tot persoonlijke heiliging en stichting. Doch niet allen kunnen hier met eene eenvoudige lezing of vroom gebed volstaan. „Sancta quippe rusticitas“ -- verzekert ons de H. Hieronymus — „solum sibi prodest et quantum aedificat ex vitae merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistit.“⁽³⁾ „Nonnulli autem“ — zegt Clemens Alexan-

(1) Loc. cit. n XXIII p. 292.

(2) In Jeremiam Prophetam. Cap. XXVII vv. 10, 11. P. L. XXXI p. 855.

(3) Ep. 53 n. 3 P. L. XXII p. 542.

drinus — „qui se putant esse ingeniosos, nec philosophiam attingere volunt, nec dialecticam, nec contemplationem rerum naturalium, sed solam et nudam fidem requirunt; perinde ac si nullam vitis curam gesserint, velint . . . botros accipere.“ (1)

Behartigen wij wel deze lessen der Vaders. De ongelooovige critici van Nederland hebben eene wereldkundige vermaardheid verworven. De geleerdheid van mannen als Kuenen dwingt aller eerbied af. Wij vooral, Roomsche priesters van Nederland, moeten dus het woord van Malachias indachtig blijven: „Labia sacerdotis custodient scientiam et legem requirent ex ore ejus.“ (2) „Vae vobis legisperitis,” sprak de Zaligmaker tot de priesters van Jerusalem, „quia tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis et eos qui introibant prohibuistis.“ (3)

Wat de bijbelsche geloofsleer betreft, die ten slotte toch alles is, loopen wij, Roomschen, natuurlijk geen gevaar. Wij hebben Petrus. Maar ook op het gebied der wetenschappelijke, historische bijbelcritiek mag de Katholiek niet achterblijven. Al bepaalt de critiek zich tot den letterkundigen en historischen vorm, waarin de Openbaring tot ons kwam, wordt de criticus niet tevens theoloog, wanneer hij de waarheid

(1) Stromata, Lib. I Cap. IX. P. G. VIII. p. 739. — De verhouding van het geloof tot de wijsbegeerte was destijds dezelfde als thans die van het geloof tot de critiek. Zie verder.

(2) Mal II. 7.

(3) Luc. XI, 52.

wil beoordeelen of verklaren, ons door de bijbelsche historie geleerd?

* * *

Velcn die zich tegen eene nieuwe richting kanten, beroepen zich gaarne op de H. Vaders en „de traditie“. En inderdaad, wanneer men, in plaats van de werken der Vaders te lezen, de opvattingen zijner omgeving voor die der oude Kerkleeraren doet doorgaan, is zulk beroep uiterst gemakkelijk.

Vergeten wij echter niet, dat ook de Schriftgeleerden van Christus' tijd, zich overal en altoos op de Overlevering en de Wet van Moses beriepen! Zij vereenzelvden de breed aangelegde Mosaïsche Wet en profetische leeringen met hun eigen kleingeestige uitleggingen en bloot menschelijke traditiën. Bedenken wij tevens, dat Christus de profetieën niet vervuld heeft volgens de destijds „traditioneele“ verklaring. Waarom, immers, konden de Schrifgeleerden het Joodsche volk bewegen om zijn Messias, onzen goddelijken Zaligmaker, aan het kruishout te nagelen? „Nihil horum in ejus quem Christum credimus adventu sensibiliter cernentes factum, dominum nostrum Jesum Christum nedum susceperint, eum, tamquam sese contra jus Christum praedicaret, cruci affixerunt.“⁽¹⁾

Dat de historische bijbelcritiek eene „nieuwigheid“

(1) Origenes. De principiis. lib. IV n. VIII p. 275. — Werpt deze grootendeels zeer juiste opmerking geen kostbaar licht op den zin der profetische boeken?

is, schijnt voor sommige Katholieken voldoende te zijn, om in haar eene vijandin te zien der eeuwenoude Openbaring en der Traditie. En gewis, op dogmatisch gebied zijn alle „nieuwigheden“ te duchten. „Licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.“ (1) Doch mogen of moeten wij ons verzetten tegen elke nieuwe wetenschap, wanneer hare resultaten niet schijnen te strooken met onze persoonlijke opvattingen van het het gewijd karakter der onfeilbare bijbelboeken?

De ondervinding vermaant ons hier tot groote omzichtigheid. Onwillekeurig denken wij aan de grondleggers der natuurwetenschappen. Werden Copernicus en Galilei niet van „ketterij“ beschuldigd, omdat hunne „leer valsch en onvereinigbaar was met de heilige en goddelijke Schriften“? (2)

En hoe verging het den H. Hieronymus zelf, het toonbeeld aller katholieke exegeten, toen hij eenige regels der letterkundige critiek op den Bijbel toepaste?

„Cogor per singulos Scripturae divinae libros“ — klaagt herhaaldelijk de even geleerde als heilige Kerkvader — „adversariorum respondere maledictis: qui interpretationem meam reprehensionem Septuaginta Interpretum arbitrantur“ (3)

(1) Ad Galatas I 8.

(2) Vgl. *De Smedt*. Principes de critique historique. p. 30. Paris 1883.

(3) Praefatio in librum Job. P. L. XXVIII p. 1084. De bekende fabel over het ontstaan der Grieksche vertaling werd destijds algemeen aangenomen. De vertaling zelf heette *geïnspireerd*. De Hebreuwsche bijbel, dien bijna niemand kon lezen, heette daarentegen door de Joden

Op welke moeilijkheden stieten de Alexandrijnsche Kerkvaders niet, die de Grieksche wijsbegeerte aan de Kerk schatplichtig maakten, toen zij voor de leer, welke in de historie der Openbaring lag opgesloten, een wetenschappelijk stelsel bouwden? „Non me autem latent ea etiam“ — schrijft Clemens van Alexandrië — „quae ab aliquibus imperite omnia metuentibus jactantur, qui dicunt oportere in iis versari quae sunt maxime necessaria et quae fidem continent: externa autem et quae sunt supervacanea transilire, quae nos frustra conterunt et detinent in iis, quae ad fidem nihil conferunt. Alii autem philosophiam etiam cum maximo malo et ad hominum perniciem venisse in vitam existimant, ut quae profecta sit a maligno quodam inventore. Ego autem... in his totis ostendam libris... quod divinae quodammodo providentiae opus sit philosophia.“⁽¹⁾ „Fidem autem facit ejusmodi oblectatio, per quam a vulgo vituperatam studiosi recipiunt veritatem, quod neque ipsa philosophia vitae perniciem afferat, quam ac si esset rerum falsarum et malorum operum artifex, quidam falso calumniati sunt, cum sit evidens veritatis imago, donum Graecis datum divinitus; neque nos per ipsam tamquam a quibusdam decepti

bedorven en vervalscht. Nochtans verstoutte Hieronymus zich om den tekst der Joden boven den officieelen, kerkelijken tekst te verkiezen! Inde irae. Men viel zelfs over één enkel woord!

(1) Stromata, lib. I cap. I P. G. VIII p. 707.

praestagiis a fide abducemur: sed potius majore munimento tecti, exercitationem... qua fides plenior demonstrationem accipiet, lucrati sumus.“ (1)

Zijn de bezwaren, die men destijds tegen de wijsbegeerte aanvoerde, niet letterlijk dezelfde, welke men thans tegen de critiek doet gelden?

In het Westen werd de wijsbegeerte ook later nog met wantrouwen gadegeslagen. De grondleggers der middeleeuwsche Scholastiek meenden in de werken van Aristoteles en andere Grieksche denkers een machtigen steun te vinden voor de apologie der openbaarde waarheid. Groote mannen zagen echter een gevaar in deze richting. De strenge vermaning van Gregorius IX was inderdaad niet bijzonder geschikt om de Vaders der Scholastiek moed in te spreken: „contenti terminis a patribus institutis... quoniam fides non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum“ (2)

De klachten van Hieronymus en andere Kerkvaders zijn even troostvol als leerrijk voor de geloovige critici der negentiende eeuw. Wie de Vaders wil eeren, volg hun voorbeeld na, niet dat hunner tegenstanders. De geest der Traditie is niet die van een stokstijf „conservatisme“.

Deschoonste woorden worden vaak het meest misbruikt.

(1) Op. cit. lib. I Cap. II. p. 710.

(2) Ep. ad theolog. Paris. 1223. Denzinger, Enchir. n. 379.

Wie eene oude, monumentale kerk wil „conserveeren“, moet haar tijdig herstellen. Om oude gevels recht te houden zijn dikwerf nieuwe ankers en contreforten noodig. Dralen wij somtijds niet om de veranderingen aan te brengen, die door de tijdsomstandigheden gevorderd worden, enkel en alleen omdat wij tegen de moeilijkheden opzien? Ons, jongeren, voegt eerbied voor de meening der ouderen, wier verstand door de jaren gerijpt, door de ondervinding gestaafd is -- een eerbied, die rockelooze voortvarendheid in toom houdt, maar allerminst den denkenden geest tot slaafsgedweë volgzzaamheid dwingt. De deugdelijkheid hunner bewijsgronden onderzoeken, hunne uitspraken toetsen aan de uitkomsten der nieuwere wetenschap, hunne nasporingen voortzetten met behulp van nieuwe gegevens en de door ernstige studie verkregen overtuiging bescheiden, doch vrijmoedig uitspreken en verdedigen, dat is ons recht en onze plicht

Waar het dogmata of zedeleer geldt — het zij herhaald — blijven wij ons geheel leven op de bankjes zitten der christelijke leering. Eerst en vóór alles moeten wij steeds bewijzen, dat elk beginsel van ons heilig geloof, in de nieuwere richting tot zijn volle recht komt. Maar dan ook mogen wij niet aarzelen een stap vooruit te gaan, wanneer wij overtuigd zijn, dat de eer der H. Kerk er in betrokken is. Wij moeten ons niet minder wachten voor de gevaren van den ouderdom dan voor die der jeugd. De vrees voor moeilijkheden mag ons nooit weerhouden waar plichtgevoel

spreekt Integendeel, „in cruce robur mentis.“⁽¹⁾

Op wetenschappelijk, niet op dogmatisch terrein moet vrijheid onze leuze zijn. Voor haar zijn de groote Roomsche geleerden ten allen tijde in de bres gesprongen.

„Die Wissenschaft“ — zoo sprak prof. Grauert op den voor ons onvergetelijken Katholiekendag te Krefeld — „bedarf der Freiheit; diese Freiheit ist ihr Lebenselement; nicht die wilde, zügellose Freiheit des Anarchismus . . . , sondern die edle, volle, echte Freiheit des besonnenen Geistes, welcher der bewährten Autorität die Anerkennung nicht versagt, aber auch abweichende Meinungen nicht gleich lieblos verdammt.“⁽²⁾ „Unbefangene Forschung und selbstlose Hingebung an das hohe Ziel der reinen Wahrheit soll die Parole unserer katholischen Gelehrten sein“⁽³⁾

Wie bij voorkeur rustig de platgetreden wegen der bijbelstudie volgt, worde niet wrevelig wanneer hij andere geloofsbroeders het hobbelig pad der critici ziet opgaan. „Habeant qui volunt veteres libros“ — roept S. Hieronymus uit — „vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus, ut aiunt, litteris dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, et non tam pulchros codices quam emendatos.“⁽⁴⁾ „Nec iis licet Graecos [seu criticos] condemnare,

(1) De imitatione Christi, lib. II, Cap. XII.

(2) Verhandlungen, s 135. Krefeld 1898.

(3) Ibidem.

(4) Proëmium in librum Job P. L. XXVIII p. 1084.

quibus in eorum decretis nil ultra voces
perspectum est, priusquam ea sigillatim
atque intime explorata atque cognita
habuerint.“ (1)

Met hoeveel wantrouwen vele Katholieken de critiek ook mogen bejegenen, wij zien in haar de voorbode van een grooten, anders wellicht onmogelijken triomf der H. Kerk. De critiek moet ten slotte de apologie worden der Roomsche traditioneele leer en van het Christendom, dat op ware, historische feiten berust. De slang der dwaling is eindelijk losgekronkeld en de krocht der ongeloovige wijsbegeerte uitgekropen. Ja, wij weten het, in den zwijmelmoes eener schijnbare overwinning, heeft het Ongeloof zelf de Critiek opgeroepen! Het wilde de geopenbaarde waarheid door de historische werkelijkheid logenstraffen. Doch, gelijk de toovenares van Endor verschrikt terugweek, toen, in plaats van eene spookgestalte, Samuël zelf inderdaad verscheen: zoo zal het Ongeloof ontzet afdeinzen, wanneer de Critiek zijn ijdel en waan beschamen en de waarheid der Openbaring zal doen schitteren in het volle licht der historische werkelijkheid. „Deos vidi ascendentes de terra.“ (2)

„For seventy years and more“, schrijft met volle recht prof. Gwatkin — nog een dier meer vinnig dan innig geloovige Protestanten, van wier orthodoxie papenhaat de zuurdeesem schijnt te wezen — „the keenest of intellects have been fighting round the

(1) *Clemens Alex.* Stromata. lib. I, cap. II. P. G, VIII p. 710.

(2) 1 Sam. XXVIII 13.

Bible, and sifting every word of it, as never book was sifted yet: and their labour has not been thrown away. Though much has come to light, and many of our old ideas are for ever shattered, Christ or our Saviour's Person stands exactly where it stood before, but rooted in history and nature far more deeply than our fathers knew. We see the Son of Man with a vivid clearness never vouchsafed in past ages; yet He is none the less the Son of God adored by them of old". (1)

Toen de bijbelcritiek alom begon te bloeien, had, in Duitschland en elders, de Kantiaansche en Hegeliaansche wijsbegeerte het geloof reeds verstikt in de harten van vele geleerden. In Engeland was dit echter niet het geval, of althans in veel geringere mate. Hier heeft het critisch onderzoek van bijbel en kerkgeschiedenis eene strooming doen ontstaan, waarop de ontredderde scheepjes niet naar het Ysland van het Ongeloof, doch naar „Italië's gouden kusten“ drijven.

En niet in Engeland alleen ontwaart men deze strooming, al is zij elders minder sterk. „Jeder Kenner der Verhältnisse weiss, dass die Zugeständnisse der Gelehrten zu Gunsten der katholischen Kirche in den letzten Jahrzehnten nicht dürftiger, sondern stets zahlreicher geworden sind“ (2)

Den stroom der ideën houden geen „Grenswachters“

(1) Expository Times 1898 Decembre, p. 105.

(2) Prof. *Mausbach*. Verhandlungen der 45. General-Versammlung der Katholiken Deutschlands, s. 139.

tegen. Hoe langzaam dan ook, op dien stroom maalt ook in Holland de molen der Heeren. De eeuw van halfslachtingheid, van onverschillig heenleven spoedt ten einde. De waarheid zoekt men en het recht. Aan de poort der twintigste eeuw is „vóór of tegen Christus“ reeds het wachtwoord geworden. „Er is, wat men ook zeggen moge, aan het einde dezer eeuw meer vragen naar God en naar zijn woord dan in het begin.“ (1) „Wie ooren heeft om te hooren, die hoore! De ebbe van het godsdienstig leven wordt gevolgd door den terugkeerenden vloed. Wie verneemt niet de machtige stem der onmetelijke zee, diep als het gemoed van den mensch, getuigende van krachten, die niet vergaan doch slechts tijdelijk of schijnbaar sluimeren?“ (2)

„Populus qui creabitur, laudabit Dominum.“ (3)

* * *

In ons voorgaand opstel wezen wij reeds op de behoefte aan een nieuwen bijbelkommentaar. Naast de dogmatische verklaring der Kerkvaders en oude godgeleerden wordt thans de oplossing der critische vraagstukken gevorderd. Vergis-en wij ons niet, dan hebben wij slechts het verlangen vertolkt van onzen grooten Paus Leo.

In zijn Encyclick Providentissimus Deus, evenals in zijn zendbrief aan de zonen van Franciscus,

(1) Ds. Bronsveld. Stemmen voor Waarheid en Vrede 1898. Dec. Cfr. *Centrum* 12 Dec. Eerste blad.

(2) Prof. J. de Louter, Teekenen des Tijds 1899, Afl. 1. bl. 17.

(3) Ps. 101. v. 19.

spoort de H. Vader ons tot groote omzichtigheid aan, doch tevens vermaant hij de katholieke apologeten om zich niet te bepalen tot het oude. De wetenschappen onzer eeuw hebben nieuwe vragen aan de orde gesteld.

„Sacrarum Litterarum studium...“, zegt onze roemrijk regeerende Paus, „ad temporum necessitates congruentius dirigere, jamdiu apud nos cogitamus.“⁽¹⁾ „Itaque ea sit prima cura, ut... sic omnino tradantur divinae Litterae, quemadmodum et ipsius gravitas disciplinae et temporum necessitates admonent“⁽²⁾ „Ad hoc plurimum sane conducet, si plures sint e sacro ordine paratiores, qui hac etiam in parte pro fide dimicant et impetus hostiles propulsant, induti praecipue armatura Dei quam suadet Apostolus, neque vero ad nova hostium arma et praelia insueti.“⁽³⁾ „Jam quibus praesidiis ad defensionem nitendum, commoneamus. Est primum in studio linguarum veterum simulque in arte quam vocant criticam.“⁽⁴⁾

Uit zijn zendbrief aan de Franciscanen zoekte men niets op te diepen, wat onzen grooten Paus in tegenspraak zou brengen met zich zelve. Dat „hac illac“ een katholieke criticus te ver is gegaan of nog gaat (5)

(1) Lettres apostoliques de S. S. Léon XIII, tom. III p. 202.

(2) p. 226.

(3) p. 228.

(4) p. 230.

(5) Waarop de H. Vader doelt, mag men eer — al is het met veel grond — vermoeden, dan openlijk zeggen. De kenner der toestanden vindt hier volstrekt geen raadsel.

bewijst niets tegen de critiek zelve. In zijne Encycliek wil en eischt de Paus uitdrukkelijk critische bijbelstudie, die aan de behoeften van onzen tijd beantwoordt. Zijn brief aan den Generaal der Franciscanen is geenszins bestemd om de Encycliek te doen vergeten. Integendeel! „Nec silebimus, Nos ipsos per Litteras Providentissimus Deus, quid hac de re sentiat quid velit Ecclesia, dedita opera docuisse. Praecepta vero et documenta Pontificis maximi negligere, catholico homini licet nemini.“ (1)

Verliezen wij onzen tijd niet met kibbelarijen, dierbare vrienden. Slaan wij liever de handen aan het werk. Klagen en jammeren over het veldwinnend ongeloof kan hier niet baten. „Ora et labora.“ (2) Onze beste bidstoel is vaak onze werkstoel, al is hij niet de gemakkelijkste. Naast de werken der Vaders behooren wij thans die der critici te bestudeeren.

Wij moeten dus de geloovige critici eeren, die aan de roepstem des Pausen gehoor gaven. Indien men de misslagen van enkele Roomsche geleerden, die hunne dogmatiek niet machtig zijn, aan alle geleerden van hetzelfde vak zou verwijten, bleef er voor den Katholiek geene enkele wetenschap meer ter beoefening over.

„Habenda ratio et diligentia est in re tanti momenti, ne quid, non modo superbia, sed ne levi-

(1) Litterae S. D. N. Leonis Papae XIII ad Ministrum generalem Ordines Fratrum Minorum. (25 Novembris 1898.)

(2) «Il faut agir comme si tout dépendait de nous, et prier comme si tout dépendait de Dieu.» *Mgr. Ireland.* Voir Elliott Le Père Hecker. Introduction p. LVIII. Paris 1898.

tate quidem animi imprudentiave peccetur: in primisque ne plus aequo tribuatur sententiis quibusdam novis, quas metuere satius est, non quia novae sunt, sed quia plerumque fallunt specie quadam et simulatione veri. Adamari hac illac coeptum est, vel a quibus minime debuerat, genus interpretandi audax atque immodice liberum: interdum favetur etiam interpretibus catholico nomine alienis, quorum intemperantia ingenii non tam declarantur sacrae litterae, quam corrumpuntur. Cujusmodi incommoda in malum aliquod opinione majus evasura sunt, nisi celeriter occurratur. Omnino postulant eloquia Dei a cultoribus suis iudicium sanum et prudens: quod nullo modo poterit esse tale, nisi adjunctam habeat verecundiam modestiamque animi debitam. Id intelligant ac serio considerant quicumque pertractant divinos libros. iidemque meminerint, utique habere se quod in his studiis tuto sequantur si modo audiant Ecclesiam ut debent. (1)

Na deze vermaning verwijst ons Paus Leo naar zijn Encycliek, die ons leert „quid de hac re sentiat, quid velit Ecclesia.“ In de Encycliek hebben wij dus den waren maatstaf. Geloovige critici, die de leeringen en raadgevingen van het opperhoofd der Kerk in den wind slaan, hebben hun vertrouwen bij de Katholieken verbeurd. Maar niemand trekke partij van de misslagen van eenigen om ook de andere Roomsche critici verdacht te maken, die elke raadgeving der Encycliek getrouw opvolgen.

(1) Ibidem.

Bijbeschouwingen worden soms zoo breed uitgemeten, dat men de hoofdstelling zelf uit het oog verliest en . . . , feitelijk althans, loochent. Eéne zaak is zeker: niemand mag of kan ontkennen, dat de katholieke geleerden niet aan den Paus gehoorzamen, wanneer zij zich eenvoudig tot het oude blijven bepalen. De werken der Roomsche critici, die de Kerk tegen de aanvallen der huidige ongeloofigen trachten te verdedigen, verdienen geen verdachtmaking, maar waardeering. (1)

* * *

Hoe moeten wij echter de werken beoordeelen der ongeloofige critici? Welk nut kunnen wij uit hunne geschriften trekken, wanneer wij het voorbeeld volgen der Vaders? Wat leert ons hier de geest der Traditie?

Waar een ongeloofige over zaken spreekt, die het geloof raken, staat de Roomsche geleerde tegenover een vijand. Dit gevoel mag hem nooit verlaten

De ongeloofigen hebben, helaas, de groote lessen der H. Schrift in den wind geslagen. Zij houden zich uitsluitend bezig met de letterkundige en historische vormen van het woord Gods: „verae fidei expertes, Scripturae non medullam attingunt, sed corticem rodunt.“ (2) „Animalis autem homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei: stultitia enim est ei et non

(1) *Theoretisch* het goed recht der critiek erkennen baat echter niet, wanneer men *praktisch* zich verzet tegen elke toepassing der critiek, ja zelfs tegen het slaan eener brug tusschen de critiek en de dogmatiek.

(2) Encyclica *Providentissimus Deus*. Op. cit. p. 226.

potest intelligere.“ (1) „Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes“ (2) „Nos autem sensum Christi habemus“ (3) De ongeloovigen treden den tempel der openbaring niet binnen. Zij werken buiten.

Hier echter hebben zij ontzettend veel wetenschappelijk materiaal verzameld. Dit is volstrekt onloochenbaar.

Wie de bewijsgronden onderzoekt, waarop hunne godlasterende stellingen steunen, onderscheide nochtans wel de propositiones majores van de minores. De major is gewoonlijk aan het stelsel hunner ongeloovige wijsbegeerte ontleend. Meestal wordt de major echter verzwegen, wjl de onwetenschappelijke vermenging van wijsgeerig apriorisme en historische critiek alsdan duidelijk aan het licht zou treden. De minor, daarentegen, is niet zelden het resultaat van een scherpzinnig critisch onderzoek. Ook voor ons valt hier zeer dikwijls veel te leeren.

Het spreekt evenwel van zelf, dat schrijvers niet overal alles kunnen herhalen, wat elders bewezen is. Wie de stelsels der critici niet kent, kan daarom veelal de waarde hunner bewijsvoeringen onmogelijk beoordeelen. Meermalen wordt iets als zeker en vaststaand verondersteld, waaraan de niet-criticus misschien nog nooit gedacht heeft. De apologeet wachte zich in zulke gevallen voor uitroepingsteekens, die somwijlen aan opstekende ezelseoren doen denken!!

(1) I ad Cor. II 14.

(2) Ep. Judae v. 19.

(3) I Ad Cor II 16.

De apologete stelde zich ook niet tevreden met het ontzenuwen der argumenten van zijn tegenstander. Alleen opwerpingen maken heeft te veel van tegenpartelen. Verwijten wij niet dikwijls aan de ongelooovige critici, dat zij alles afbreken, maar niets opbouwen? Zorgen wij dat dit verwijt ons zelf niet treffe!

Hier is natuurlijk weer geen sprake van geloofs- of zedeleer. Naast den machtigen bouw, door Kerkvaders en Scholastieken opgetrokken, verzinken alle torens van Babel in het niet. Wij doelen enkel en alleen op de letterkundige en historische bijbelcritiek.

Op dit gebied, immers, heeft de ongelooovige wijsbegeerte een harer grootste en meest bezochte tempels gebouwd. Maar schijnen vele Katholieken niet om breekijzers alleen te denken, wanneer zij eveneens zich op het terrein der critiek begeeven? Nochtans dient hier ook, en vooral, de troffel ter hand genomen! Niet afbreken, maar opbouwen moet hier ons hoofddoel zijn. Wij, Katholieken, moeten ook hier eigene, wetenschappelijke stelsels bouwen. Wie de werken kent der kinderen van Belial over de instellingen der Israëlieten en de ontwikkeling hunner letterkunde, weet wat dit zeggen wil.

Weerleggingen van vijandelijke stelsels behooren slechts corollaria te zijn van onze eigene stelsels. Anders blijven onze beweringen in de lucht zweven. Dragen wij hierom allen dàar ons steentje bij, waar gewerkt wordt aan den wetenschappelijken bouw, waarvan Leo XIII de groote lijnen heeft getrokken.

Dan eerst, wanneer het zonnelicht der goddelijke genade op de daken zal spelen van dezen nieuwen Roomschen tempel, durven wij hopen, dat de oogen van veler ongelooovige critici zullen open gaan.

Wij weten allen, dat het geloof in de Katholieke Kerk *motiva credibilitatis* veronderstelt. De historische werkelijkheid der openbaring moet boven twijfel verheven zijn. „Non enim crederet (fidelis) nisi videret ea esse credenda vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid hujusmodi.“ (1) Doch vergeten wij niet, dat onze verklaring en onze toelichting dezer beweegredenen dienen gewijzigd te worden volgens de vragen, welke de wetenschappen van den dag onstellen. Weerleggingen van moeielijkheden uit vroegere dagen laten den huidigen criticus koud: hij oppert andere bezwaren.

Naast den tempel van het Ongeloof moet daarom, ook op het gebied der historische bijbelcritiek, een tempel verrijzen van den drie-éenen waren God! Of liever nog, het Pantheon zelf der Hegelianen moet in eene kerk herschapen worden van den God der Openbaring.

De ongelooovige critici — wij herhalen dit, wijl het eene onzer heiligste overtuigingen is — hebben onzegkelijk veel en kostbaar materiaal voor de apologeten der toekomst verzameld. Prof. Kusters verkondigde o. i. eene veel diepere waarheid dan hij zelf vermoedde, toen hij, bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijksuniversiteit te Leiden,

(1) S. Thomas II 2, q. 1 a. 4 ad 2.

zijne geleerde toehoorders op het feit wees, dat „menig beoefenaar van het O. T. den werkman gelijk is, die dag aan dag voorwerpen vervaardigt, welke alleen waarde hebben als onderdeelen van een geheel, dat hij niet kent en waaraan hij bij zijn werk niet denkt.“⁽¹⁾

Waren de heerlijke kunstgewrochten van Salomon's tempel niet het werk van heidensehe Sidoniers?

„Divinae enim sapientiae et virtutis et potentiae est officium non solum benefacere (haec est enim, ut ita dicam, Dei natura, ut ignis calefacere et lucis illuminare), sed illud quoque maxime, ut id, quod per malos aliquos excogitatum est, ad bonum aliquem finem et utilem deducat et commode iis, quae videntur mala, utatur . . . Est ergo etiam in philosophia . . . vestigium aliquod sapientiae et motio a Deo orta.“⁽²⁾

„Ego te te omnibus bonae tuae indolis viribus incumbere velim“ — schrijft Origenes aan den H. Gregorius Thaumaturgus, die weleer zijn leerling was — „in Christianam doctrinam ut finem, ad hunc vero assequendum a te optarim quasi auxilium e Graecorum philosophia adhiberi . . . Et forsitan tale quid tacite indicat quod in Exodo scriptum est ex persona Dei, ut jubeantur filii Israël petere a vicinis et contubernalibus vasa argentea et aurea, ut spoliatis Aegyptiis materiam habeant ad ea apparanda quae ad divinum cultum per-

(1) Het godsdienstig karakter van Israël's historiografie bl. 6 Leiden 1892.

(2) Clemens Alex. Strom. lib. I cap. XVII P. G. VIII p. 802.

tinent. Ex his enim quae filii Israël Aegyptiis subtraxerunt constructa sunt quae in Sanctis Sanctorum erant.“⁽¹⁾

„All die Riesen sind nur Zwerge,
All die Herr'n nur arme Knechte;
Ob sie gleich den Frevel wollen,
Fördern müssen sie das Rechte“. ⁽²⁾

De uitkomst heeft het oordeel der Vaders over de wijsbegeerte niet beschaamd. Sedert Aristoteles door S. Thomas gekerstend is, zal het aanvankelijk verzet der Katholieken tegen de beoefening der wijsbegeerte wellicht aan velen een raadsel schijnen. Zonder wijsgeerige verklaringen en uitleggingen, schijnt thans de H. Schrift zelf, in sommige theologische handboeken, nauwelijks apologetische waarde meer te hebben. ⁽³⁾ Wat anders zijn de middeleeuwsche Scholastieken dan Christen geworden wijsgeeren? En toch! Zouden wij thans niet, met meer recht misschien, van de critiek kunnen getuigen wat Clemens Alexandrinus, in zijn tijd, van de wijsbegeerte zeide: „*sublata philosophia, videtur fabula Servatoris oeconomia*“? ⁽⁴⁾

Met het oog op de ongeloovigen onzer dagen is thans een critische kommentaar op den Bijbel even onontbeerlijk als destijds een wijsgeerige of dog-

(1) Epistola ad Gregorium. Origenis Opera I p. 4739 Ed. Caillau.

(2) Weber.

(3) Kardinaal Manning beweerde, dat de Katholieken de studie der H. Schrift te zeer op den achtergrond schuiven. Hij verklaarde dit uit eene reactie tegen het Protestantisme, dat in het andere uiterste verviel. De waarlijk moderne kardinaal meende hier een der groote hinderpalen te zien voor den vooruitgang der Kerk in onze eeuw. Cfr. *Purcell*. Life of Card. Manning. London 1896.

(4) Strom. lib. I cap. XI P.G. VIII p. 750.

matische. Zoolang de criticus het terrein niet heeft voorbereid, zijn thans de pogingen van den godgeleerden om den ongeloofigen geleerde te overreden, gewoonlijk vergeefs.

Wie nooit de tallooze werken der andersdenkende critici inzag, zal de zaak natuurlijk nimmer van dezen kant hebben beschouwd en ons allicht van schromelijke overdrijving beschuldigen. Wij meenen nochtans der waarheid getrouw te blijven.

Trachten wij dus het voorbeeld der Vaders te volgen door de wetenschap onzer dagen te kerstenen. Dat, op wetenschappelijk gebied, de critische richting de ware moderne en daarom juist de ware traditioneele is — die steeds met haar tijd meegaat — duldt o. i. geen tegenspraak meer.

„Perpetua quidem sunt humanae cogitationis itinera, augeturque accessionibus fere quotidianis scientia rerum ac doctrina: quis autem nolit his rebus sapienter uti, quas recentiorum pariat eruditio et labor? Quinimo adsciscantur hinc libenter quae recta sunt, quae utilia, quae veritati divinitus traditae non repugnantia“ (1)

* * *

Vragen wij ons thans af, hoe wij in die richting moeten werken. Werpen wij een blik op het verleden der katholieke wetenschap; moge het voorbeeld der vaderen ons begeisteren om, ook in onzen tijd, aan hare verhevene roeping getrouw te blij-

(1) Litterae S. D. N. Leonis Papae XIII ad Ministrum generalem Ordinis Fratrum Minorum. 25 Novembris 1898.

ven. Zonder ijver en zonder geestdrift kwamen nooit groote zaken tot stand. Vooral het begin is moeielijk waar men nieuwe wegen opent. Maar vergeten wij het schoone en zoo dikwijls aangehaalde vers van Dr. Schaepman niet :

„Eene groote zaak beminnen,
Gelooven en beginnen,
Volharden kloek van zinnen,
't Verwint het al.“

* * *

De Roomsche geleerde moet natuurlijk vaak zijn oog ten hemel richten ; al het aardsche, ook de wetenschap, heeft voor ons slechts waarde als middel, niet als einddoel. Doch moet daarom ons onmiddellijk doelwit de bekeering der ongeloofige geleerden zijn? Moeten wij overal en altoos de leeringen der katholieke kerk op den voorgrond schuiven, ook daar, waar wij ons tot de andersdenkenden richten?

Nee, ons onmiddellijk doel moet veeleer wezen — de lezer zie in deze vrijmoedige uiting van persoonlijk gevoelen, geene aanmatiging van den schrijver, die het gebrekkige van zijn eigen arbeid kent — echt wetenschappelijke en critische werken te scheppen. De beste katholieke apologie wordt door hen geschreven, die, waar het wetenschap geldt, zelf over de Kerk en hare leeringen zwijgen, maar hunne werken des te luider laten spreken. Of kunnen wij de uitspraken der Kerk als argumenten bezigen tegenover Protestanten en ongeloofigen, die het leergezag der Kerk niet erkennen?

Wij moeten o. i. zooveel mogelijk ook den schijn vermijden van partijdigheid. De ongeloofigen moeten ons leeren kennen als trouwe vrienden der zuivere waarheid. Geleerde Katholieken zijn wandelende apolo-
logieën.

Voorals in de studie van het Oud Testament, spoort ons dienaangaande dikwijls nog eene andere, geheel bijzondere reden tot stilzwijgen aan.

„De hoc primo admonere te volo“ — zegt de H. Thomas — „quod in disputationibus contra infideles de articulis fidei, non ad hoc conari debes ut fidem rationibus necessariis probes. Hoc enim sublimitati fidei derogaret, cujus veritas non solum humanas mentes sed etiam angelorum excedit; a nobis autem creduntur quasi a Deo revelata. Quia tamen quod a summa veritate procedit, falsum esse non potest, nec necessaria ratione impugnari valet quod falsum non est; fides nostra, necessariis rationibus sicut probari non potest, quia humanam mentem excedit, ita improbari non potest propter sui veritatem. Ad hoc igitur debet tendere disputatoris intentio in articulis fidei, non ut fidem probet, sed ut fidem defendat: unde et beatus Petrus non dicit: „Parati semper“ ad probationem, sed „ad satisfactionem“, ut scilicet rationabiliter ostendatur non esse falsum quod fides catholica confitetur“. (1)

Zij die wenschen mede te werken aan den nieuwen, critischen bijbelkommentaar, dienen deze vermaning

(1) S. *Thomas* Opusculum III Cap. II.

van S. Thomas wel te behartigen. Meer nog wellicht dan de wijsgeeren raakt zij de critici. Afgezien immers van het kerkelijk leergezag, valt het vaak uiterst moeielijk, meermalen onmogelijk, de waarheid van een bijbelverhaal *positive* te bewijzen. Zeer dikwijls moeten wij ons daarom bepalen tot een *argumentum negativum*; de *onwaarheid* der bijbelsche leer, waar dan ook, zal door de ongeloovigen nooit of nimmer, worden aangetoond. (1)

Waartoe zou het echter dienen, hier telkens te doen uitkomen, dat het geloof ons gebiedt, ook zonder voldoende positieve, wetenschappelijke argumenten, de waarheid dier verhalen aan te nemen? In plaats van de ongeloovigen te overtuigen, zouden wij hen slechts in den waan brengen, dat ons geloof op geen hechte grondslagen rust.

Gewis, *indirecte* bewijzen wij de waarheid aller bijbelverhalen; doch wij behoeven dit niet bij elke gelegenheid te herhalen. Het is genoeg, dat wij nu en dan, als onze beginselen ter tafel komen, den andersdenkende hieraan herinneren.

De Katholiek bewijst, dat Christus zelf geene boeken heeft geschreven, die vaak duister zijn, maar dat Hij eene Kerk heeft gesticht met leergezag. De Godheid van Christus, de waarlijk goddelijke instelling en onfeilbaarheid (2) Zijner leerende Kerk neemt hij aan op gronden, die de geloofwaardigheid dezer

(1) Mits men natuurlijk den auteur geene bedoeling toeschrijft, die hem vreemd is.

(2) Wanneer nl. over geloofs- of zedeleer de geheele Kerk of haar opperhoofd inderdaad een eindvonnis velt.

feiten — ten eeuwigen dage door geen wetenschap omver te stooten — duidelijk doen uitkomen. Geholpen door de genade van God, heeft de Katholiek hieromtrent niet alleen eene bloot menschelijke overtuiging, maar eene bovennatuurlijke zekerheid. Welnu, deze onfeilbare Kerk leert den Katholiek, dat — wat hij anders niet kon weten — de bijbelboeken, die onze vaders in den Kanon hebben opgenomen, geïnspireerd zijn. Zij verklaart hem de natuur der ingeving en getuigt, dat God zelf borg blijft voor de waarheid elker bevestiging of leer der H. Schrift.

Wij, Roomschen, geven gaarne toe en leeren reeds in onzen kleinen Katechismus, dat het geloof in de ware, Katholieke Kerk ten slotte eene gave is des Heeren. Studie, zonder gebed, zal andersdenkenden nooit die volle zekerheid geven, welke vereischt is in eene zoo gewichtige zaak. „Non quia cognoverunt, crediderunt, sed ut cognoscerent crediderunt“ (1). Maar dit belet niet, dat de mensch steeds de wet van het verstand moet volgen en geene waarheid voor zeker mag houden, waarvan hij de zekerheid niet kent, hetzij door eigen onderzoek, hetzij door de getuigenis van iemand die volstrekt geloofwaardig is. Overal en altoos moeten wij van onze gedragslijn rekenschap kunnen geven, zoowel in het geloof als in de wetenschap. Van menig bijbelverhaal kunnen wij onmogelijk wetenschappelijk de waarheid bewijzen. Maar wij weten, dat God natuurlijk niet falen kan. En dat God zelf hier werkelijk spreekt, gelooven wij op gezag der

(1) *S. Augustinus*. In Joh. tr. XL n. 9 Cfr. Boniquillon Institutiones theol. moralis specialis. p. 39 Brugis 1890.

onfeilbaar leerende Kerk van Christus. Waar de zin of bedoeling der H. Schrift duister is, berust de eindbeslissing bij het door Christus ingestelde leer-gezag.

„Contradicunt linguae multae; diversae haereses, diversa schismata personant; linguae multae contradicunt veraci doctrinae: tu curre ad tabernaculum Dei, Ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum.” (1)

„Poteram omnes propositionum (adversariorum) rivulos uno Ecclesiae sole siccare.” (2)

„Ego vero Evangelio non crederem” — zegt de groote Augustinus — „nisi me Catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas.” (3)

Afgezien van andere, historische bewijzen uit het traactat de Ecclesia, draagt de Roomsche Kerk de kenteekenen der ware bruid van Christus. „Per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile. (4) [*]

(1) *S. Augustinus*. In Ps. XXX no. 8 Cfr. Hurter. Theologia generalis I p. 280. Oeniponte 1880.

(2) *S. Hieronymus*. Dial. adv. lucif. n. 28. Cfr. Hurter l. c.

(3) *S. Augustinus*. Contra epistolam Manichaei quam vocant Fundamenti, liber unus, cap.V. P. L. XLII p. 176.

(4) Conc. Vatic. *Sess.* III, c. III *De fide*.

(*) Hoe logisch de Roomsche leer hier is, waarde Protestantsche lezer, getuigt Max Reischle van Halle zelf.

Waar verhalen van het Oude Testament worden onderzocht, kunnen wij dus niet altijd directe hunne waarheid aantonen. In zuiver wetenschappelijke werken, waar wij ons op geen leergezag mogen beroepen, moeten wij ons daarom vaak tevreden stellen met te bewijzen, dat hunne valsheid volstrekt niet blijkt: „rationabiliter ostendatur non esse falsum quod fides catholica confitetur.”

Dit vooropgezet, vragen wij verder aan de Vaders, hoe wij de wetenschap moeten beoordeelen, wanneer wij voor het heil en de eer der Kerk werkzaam willen zijn.

* * *

De Vaders hadden eene zeer breede opvatting van de wetenschap. Dit blijkt voldoende uit de wijze, waarop de studenten in de godgeleerdheid destijds werden opgeleid.

Prof. Bernoulli heeft, onzes erachtens, zeer wel ingezien, dat de Protestant met zijn Bijbel alleen, vooral heden ten dage, dikwijls geen rekenschap kan geven van zijn geloof. Daarom moet, volgens hem, de dominee ten slotte zijne toevlucht nemen tot de bijbelverklaring der Kerk, waardoor hij «sich der Verantwortung des eigenen, unsicheren Urteils überhoben fühlt.» (*Die wissenschaftliche und die kirchliche Methode in der Theologie*. S. 209. Freiburg 1898.) Bernoulli geeft zelf toe, dat de Protestanten hierdoor zullen terugkeeren tot «eine Katholisirung des Kirchen und Amtsbegriffs.» Doch Reischle merkt zeer juist op, dat de Kerk grootendeels nutteloos zou zijn zonder *onfeilbaar leergezag*: «Aber sie würde, solange sie sich auf kein unfehlbares Lehramt berufen kann, doch vergebens mit ein Gesetz «einer kirchlich zensierten Schriftauslegung» die Gewissen zu binden versuchen . . .» (Theol. Rundschau 1898 December S. 625). Al werpt Reischle «die Gesetzlichkeit» der Kerk verre van zich af, hij zelf getuigt niettemin, dat, zonder onfeilbaar leergezag, Christus vergeefs eene Kerk zou hebben gesticht.

Bewijzen voor de onfeilbaarheid kan de lezer in de Roomsche tractaten *De Ecclesia* en *De Romano Pontifice* vinden. Moge de critiek, die de ongenoegzaamheid van den Bijbel alleen zoo duidelijk doet uitkomen, onze verbroedering voorbereiden, geloovige Protestant-sche lezer.

Waar hij den lof verkondigt van zijn vroegeren leermeester, Origenes, vergunt de H. Gregorius Thaumaturgus ons een blik in de vermaarde school der Alexandrijnsche Kerk (1): „Philosophari ergo nos ita jubebat ut omnia quotquot tum philosophorum tum poëtarum scripta colligentes, nihil omnino rejiceremus, nihilque repudiaremus (necdum enim vim habere judicandi potuerimus) praeter ea quae atheorum essent, qui, a communi hominum sensu discedentes, Deum aut Providentiam esse negant (haec enim nec digna quidem esse quae legantur...); reliqua vero scripta evolvi legique sic oportere, ut nec genus ullum nec liber aut sermo eruditus praeferatur, neque contra rejiciantur, sive Graecus sive barbarus, sed omnes audiantur. Sapienter id prorsus et apposite, ne scilicet una quaequam horum illorumve sententia audita et in pretio habita, quamvis vera non sit, tamquam vera sola esset, si semel in animum nostrum irreperit, decipiat, sibi que nos vindicans sic afficiat, ut nec ab ea discedere, nec illam . . . eluere possimus.” (2)

„Nullus porro est neque labyrinthus adeo ad explicandum difficilis et varius, neque silva tamquam densa et varia, neque campus aut palus quae illapsos atque ingressos sic retineat, ut oratio, si qua nos occupet, aliquorum istiusmodi philosophorum. Nobis

(1) De scholen van Rome schijnen een meer privaat karakter te hebben gedragen. Te Alexandrië echter had de Kerk van Egypte hare eigene officiële school: Vgl. *Battifol*. La litt. grecque, p. 166. — *Harnack*: Realencyklopädie für prot. Theologie und Kirche, art. Alexandrinische Katechetenschule, Leipzig 1896.

(2) In Origenem oratio panegyrica, n. XIII P. G. X p. 4087.

ergo ne id ipsum quod imperitae multitudi-
tudi eveniret, ad unicum nos philosopho-
rum genus non admovebat nec in eo consistere
sinebat; sed per omnia ducebat, nullius nos
Graecani dogmatis rudes aut ignaros
esse permittens.” (1)

Het oordeel van den Bollandist, pater De Smedt S. J.,
stemt volkomen overeen met dat van den H. Gre-
gorius. „On ne saurait trop se garder” — schrijft hij —
„de ces vagues préjugés acceptés aveuglement sous
l’empire des influences d’éducation, de parti on d’en-
tourage. Ils frappent de stérilité une foule de tra-
vaux historiques péniblement éclos..... l’esprit
humain n’est que trop porté à regarder com-
me prouvé ce qu’il a déjà admis comme
certain. (2) Les moindres probabilités lui semblent
alors des arguments irréfutables, et l’hésitation à
reconnaître leur valeur démonstrative est prise pour
une marque évidente de mauvaise foi ou de faiblesse
d’intelligence.“ (3)

Neen, onze horizon mag niet beperkt zijn tot den
kring onzer omgeving; vooral niet op het gebied der
critiek.

* * *

Wat Dr. Schaepman van S. Thomas getuigt, mag
voor alle groote Kerkleeraars gelden. „Ook bij hen,

(1) Ibidem n. XIV pp. 1091—1094.

(2) Hierop hebben wij ook zelf de aandacht reeds getrokken. De
lezer zij deze waarheid steeds indachtig.

(3) Principes de critique historique p. 38. Paris 1883.

die hij bestreed en bestrijden moest, heeft Thomas de Godskracht geëerbiedigd, fel als hij het misbruik van die kracht heeft gewraakt en gebrandmerkt. Het was hem geen schande bij Joden en Arabieren te leeren, bij Maimonides vernuft en scherp doorzicht te huldigen, van alle goede gaven is de gever de Heer.“ (1)

Waar het zuivere critiek geldt, hebben inderdaad ook andersdenkenden gezag. Al was Kuenen een rationalist, hij heeft niettemin geleerde werken geschreven. Zooals wij zagen, vinden wij bij de ongeloofigen veel kostbaar materiaal.

Nemen wij een voorbeeld aan den H. Hieronymus, die overal ter schole ging waar iets te leeren viel. „Objiciat mihi quispiam cur hominem Judaeum habuerim praeceptorem? Et audet quis proferre litteras meas ad Didimum quasi ad Magistrum? Grande crimen, si hominem eruditum et senem magistrum dixerim!“ (2)

„Satis miror te voluisse Origenis mihi objicere dogmata“ — schrijft hij aan Vigilantius, die hem een verwijt maakte van zijn grooten eerbied voor den Alexandrijnschen denker — „cujus in plerisque errorem usque ad hanc aetatem penitus ignoras.“ (3) „Laudavi hominem, non dogmatisten; ingenium non fidem; philosophum, non apostolum.“ (4)

(1) St. Thomas van Aquino, bl. 51. Utrecht 1898.

(2) Ep. 84 n. 3 P. L. XXII p. 745.

(3) Ep. 61 n. 1. p. 603.

(4) Ep. 84 n. 2 p. 744.

„Quia operis mei est et studii multos legere, ut ex plurimis diversos flores carpam, non tam probaturus omnia quam quae bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut a multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est: Omnia legentes, quae bona sunt retinentes (I Thess. V 21).“⁽¹⁾

Wie isoleering zoekt en noodig heeft, geeft blijk van achterlijkheid. Ook de scherpzinnigste distinctio kan deze waarheid niet wegcijferen. Neen, Pausen, die de deuren der bibliotheken en archieven van het Vatikaan voor alle geleerden der wereld openzetten, duchten, voorwaar, uit de wrijving der ijsschotsen van het ongelooft, geen averij voor het schip van Petrus, den grooten ijsbreker aller eeuwen! „Und wenn uns schliesslich das Wissen und der hohe Geistesflug einen Tertullian entfremden, nun, so werden sie uns einen Augustinus wiedergeben.“⁽²⁾

De katholieke geleerde, die het voorbeeld der Vaders wil volgen, werpe zich in het volle leven zijner eeuw. Wie zich de Kerkvaders slechts kan voorstellen als grijsaards, op eene bidbank neergeknielt, raadplege nog eerst de historie. Mannen van gebed, waren de Kerkvaders tevens mannen der daad. „Etenim qui non satiatur amore erga Jesum, is nec unquam satiabitur pugna adversus eos qui eum oderent.“⁽³⁾ Het vuur van den Apostel, die onverschrokken in den Areopagus van Athene optrad, gloeide in de harten aller

(1) Ep. 61 n. 1 p. 602.

(2) Prof. *Mausbach*, Verhandlungen der 45 General-Versammlung der Katholiken Deutschlands zu Krefeld 1898. S. 143.

(3) S. Chrysostomus, Adversus Judaeos n. VII P. G. XXX p. 915.

grootte apologeten. Wie de Vaders wil vinden in de wereld der eerste eeuwen, vrage slechts waar het krijgsgewoel het hevigst was. Steeds dieper en dieper zijn zij het land der heidensche wijsgeeren binnengedrongen; op elke nieuw veroverde schans hebben zij het vaandel van Christus geheschen.

Orkanen zijn loeiend over de wereld der Vaders heengevaren. Doch het schip van Petrus vreesde de stormen niet! Neen het lag in geen stille baaien of vluchthavens ten anker! Met volle zeilen voer het de wereldzee rond en liet de kruisbanier tot vóór de bolwerken der ongeloofigen wapperen. Bloote zelfverdediging hebben ook de Hollanders eerst tot hun ideaal verheven, toen de bezem van Tromp in een bescheiden binnenkamer dienst moest doen.

* * *

Een kort overzicht van de latere geschiedenis der godgeleerdheid kan ons, slechts dieper nog, van dezen geest der Roomsche Traditie doordringen.

De Scholastieken kenden nauwelijks meer de vijanden der openbaring, door de Vaders zoo aanhoudend bekampt. „Non ita sunt nobis nota singulorum errantium dicta sacrilega, ut ex iis quae dicunt, possimus rationes assumere ad eorum errores destruendos. Hoc enim modo usi sunt antiqui doctores in destructione errorum Gentilium, quorum positiones [i. e. theses] scire poterant; quia et ipsi gentiles fuerant

vel saltem inter Gentiles conversati et in eorum doctrinis eruditi.“⁽¹⁾

Kan de geest der Traditie dus hier niets leeren aan den huidige katholieken geleerde, die vooral tegen het Ongeloof moet strijden?

O! de middeleeuwen zeggen den Katholiek zooveel!

Gedragen op de vleugelen des geloofs, heeft de menschelijke geest in de middeleeuwen eene vlucht genomen, die gewone stervelingen doet duizelen. Zoo hoog is Thomas opgestegen in het verblindend licht van de Zon der Openbaring, dat de godgeleerden van onzen tijd, — zoodra het bespiegelende vraagstukken geldt — gewoonlijk hun toevlucht moeten nemen tot de list van het winterkoninkje, dat zich tusschen de veeren van den adelaar verborgen hield. Wie thans nog van domperige middeleeuwen durft spreken, moet zelf een duisterling zijn. Ook hier heeft de critiek de nevelen weggevaagd van vóóroordeel en bedrog. Wie zou thans nog durven loochenen, dat de wetenschap bloeide in die dagen? „De Wetenschap“ was echter katholiek! De ééne ware God werd, ook als koning der wetenschap, door alle beschaafde volken aanbeden; de Engel der School deed de mannen van Mohammed beven, gelijk weleer de Engel van Balak de krijgers van Sisara.

Op het werk der Vaders hadden de Scholastieken de kroon gezet. Het Geloof had, ook op het gebied der wetenschap, het Ongeloof geslagen. Hoogleeraars van Universiteiten droegen haren pijen; als zij het

(1) S. Thomas. *Summa contra Gentis*, lib. I cap. II.

leergestoelte beklommen, rammelde de rozenkrans. Ja, wij bekennen het, wanneer wij thans onzen blik laten gaan over Europa, denken wij met weemoed terug aan dien schoonen tijd, toen datzelfde Europa nog wemelde van Roomsche hoogescholen!

Toen Napoleon I in de Nôtre-Dame te Parijs tot keizer werd gekroond — zoo verhaalt men — fluisterde hij zijn broeder in het oor: „Si maintenant notre père nous voyait!“ Moge de katholieke schriftuurgeleerde nooit of nimmer behoeven te blozen bij de gedachte: „Si maintenant nos pères nous voyaient!“ Moge de herinnering aan onze vaders — de geest der traditie — de katholieke geleerden der negentiende eeuw steeds bezielen! Het vaandel der wetenschap, door onze vaders veroverd, mag in geene vreemde handen komen. Wie den wereldkamp vreest, verloochent den geest der Roomsche Traditie.

Kortzichtigen alleen zouden den denker der middeleeuwen een verwijt kunnen maken van zijn gemis aan critische ontwikkeling. Met evenveel recht zou men Thomas kunnen verwijten, dat hij nog geen automobiel had! In onze eeuw hebben talloze uitvindingen het aanschijn der aarde veranderd: indien onze vaders wederkeerden, zouden zij eene andere planeet meenen te zien! Wie echter Gods voorzienigheid en wereldbestuur niet wil ontkennen, zal in dien plotselingen bloei der natuurwetenschappen een werk moeten zien van Zijne hand. De huidige bloei der historische critiek zal eveneens onverklaarbaar blijven, zoo lang wij, bij het ontluiken van de

bloemen der wetenschap, niet aan den „hovenier“ van Magdalena denken. (1) Om kunstenaars of geleerden te beoordeelen, verplaatse men zich in hun tijd en omgeving. Wie zegt ons, dat er geen Phidias onder de beeldhouwers der oude Sumeriërs was?

Dat wij de wetenschap der negentiende eeuw hoogschatten, is onzen lezers geen geheim. Maar toch zouden wij niet durven tegenspreken, wanneer men beweerde, dat het geslacht der reuzen uitsterft. Grooter reus dan Thomas heeft zeker nooit op het veld der wetenschap gewerkt. Het menschelijk geslacht heeft veel door ondervinding geleerd en ziet zijn vermogen tot oordeelen bij het klimmen der jaren vermeerderen. Dezelfde wet regeert menschedom en individu. (?) Vraagstukken, die raadsels waren voor de genieën der oudheid, kunnen later kinderspel worden voor gewone stervelingen. Maar, hoe hoog de boom der kennis zijn top ook moge verheffen, toch schijnt, in de loten, de stuwende kracht van het levenssap te verminderen.

Ook ten tijde van Luther en Calvijn, hielden de Katholieken het vaandel der wetenschap hoog. Groote misbruiken waren de Kerk van Christus binnengeslopen en een groot gedeelte van de kudde des Heeren dwaalde af van den Pastor ovium. De machtige Sakser van Wittemberg tartte de strijders van het

(1) Joan. XX 15.

(2) Vgl. *De Smett*. Principes de critique historique. pp. 43—45.

oude Rome. Maar de klok, wier klank Karel de Groote, te Aken, zoo vurig en zoo lang vergeefs verbeidde, bleef te Rome nooit stom. Onverschrokken daalden de ridders der Roomsche kloosterorden in het strijdperk af. De drukpersen der universiteit van Leuven en andere katholieke hoogeschole stonden niet stil. Allerwegen openbaarde zich een nieuw leven. Neen, hier geen „vent du soir qui me souffle au visage!“ (1) De boom, die zoovele takken had verloren, bleek slechts gesnoeid, wijl een nieuwe lente naderde. Het concilie van Trente was een nieuwe Pinksterdag.

Rome had vele strijdbare mannen verloren, doch wie het slagveld der wetenschap overzag, moest toch met Bileam uitroepen: „Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israël!“ (2)

Waar de vijand vóór ons stond, heeft het ons Roomschen, nooit aan moed ontbroken. Wee den aanrander van Christus' Bruid, als hij openlijk oorlog voert! Men kappe onze beide handen af en wij zullen nog slaan met de stompen onzer armen!

Op het gebied der bijbelstudie duchten wij slechts één gevaar, de rust nl. van dien vrede, waarin de vijand geen rekening meer met ons houdt.

* * *

Thans is onze groote vijand het Ongeloof. De Openbaring, weleer ook door onze tegenstanders erkend, wordt heden door velen geloochend. Belegeren wij

(1) Bornier. La fille de Roland.

(2) Num. XXIV 25.

niet langer eene stad, waaruit de vijand is vertrokken! De achterblijvers, van de gemeenschap afgesloten, zullen wel den hongerdood sterven.

„De vroeger alles beheerschende twistvraag omtrent den Bijbel is van een overwegend theologische een historische en letterkundige geworden.“⁽¹⁾

„Laten wij ons hiervan toch wel overtuigen: de gewichtigste vraagstukken worden thans uitgevochten op het terrein der geschiedkundige critiek en der letterkundige critiek, vooral dat, wat den Bijbel tot voorwerp heeft. Geheel vreemd willen blijven aan deze kampstrijden, de oogen en de ooren sluiten om ze niet te zien en niet te hooren, is halsstarigheid om goede godgeleerden te willen zijn voor den verleden, maar niet voor den tegenwoordigen tijd.“⁽²⁾

„La lutte est sur le terrain des faits; et donc, c'est lá qu'il faut aller pour joindre nos adversaires; c'est lá qu'on trouvera des armes pour fortifier les croyants et convaincre ceux qui doutent.“⁽³⁾

Maandelijks komen tallooze wetenschappelijke bijbelstudiën uit. Zelden of nooit laten wij den aankondiger, die haar verschijnen rondbazuint, voorbijgaan, zonder even het raam van ons studeervertrek op te

(1) *Van Cooth*, De teekenen des Tijds. bl. 5. *De Katholiek* 1886.

(2) «Persuadiamocene: le piú gravi questioni religiose oggi si combattono nel campo della critica storica et della critica letteraria, soprattutto quella che ha per oggetto la Bibbia. Il voler rimanere completamente estranei a queste lotte, chiuder gli occhi e le orecchi per non vederle e non udirle, è un ostinarsi a voler essere teologi buoni per il passato, ma non per il presente». *Fracassini*. Rivista bibliografica italiana, 5 Febr. 1898.

(3) L. de Grandmaison S. J. *Etudes*. 1898 p. 34.

schuiven. Maar is het niet treurig, dat deze wellicht nog minder katholieke werken veilt dan de venter onzer stations katholieke dagbladen biedt, wanneer hij zijn hangmandje omhoog beurt vóór het portier van ons coupé?

„Protestantes studiis suis philologicis et historicis catholicos interpretes ultimo hoc saeculo superasse negari nequit; lingua, quae studio sacrorum librorum inservit, nulla est, quam maxima cum diligentia non excoluerint, res historica nulla, in quam non solertissime et sagacissime investigarint. Cum nostro dedecore fateamur oportet, res hodie eo pervenisse, ut si libris sacris nostris accuratius studium impendere volumus, philologicis historicisque Protestantium operibus carere nequeamus.“⁽¹⁾

„The enthusiasm for biblical studies in both the Old World and the New, amounts, we might say to a passion.“⁽²⁾ Doch ongelukkigerwijze gaat deze edele passie somwijlen van andere driften vergezeld; ook onder hen, die zich nog Christenen heeten, vinden wij mannen, die de dochter van Sion verguizen. Vooral onder de geleerden van minderen rang. Waar zij iets onder de hoogere goden hebben hooren mompelen, schreeuwen de lagere goden om het hardst en spotten zelfs met eene Kerk, waarvoor zoovele genieën eerbiedig het hoofd hebben gebogen! Doch hoogmoed, die langs heg en steg de stroohalmen voor zijn schamel

(1) *Cornely. S. J.* Introductio in U. T. libros sacros I. p. 726. Parisiis 1885.

(2) *Bouquillon.* The Catholic University Bulletin 1895 p. 32.

nest moet stelen, is geen wetenschap: is niet Bollandist wie wil!

„Quum vero tam impie de Deo, de Christo, de Evangelio et reliqua Scriptura sentiant et praedicent, non desunt ex iis qui theologi et christiani et evangelici haberi velint, et honestissimo nomine obtendunt insolentis ingenii temeritatem. His addunt sese consiliorum participes adjutoresque e ceteris disciplinis non pauci, quos eadem revelatarum rerum intolerantia ad oppugnationem Bibliorum similiter trahit. Satis autem deplorare non possumus, quam latius in dies acriusque haec oppugnatio geratur.... Libris, libellis, diariis exitiale virus infundunt; id concionibus, id sermonibus insinuant; omnia jam pervasere et multas tenent, abstractas ab Ecclesiae tutela, adolescentium scholas, ubi credulas mollesque mentes ad contemptionem Scripturae, per ludibrium etiam et scurriles jocos, depravant misere. Ista sunt, Venerabiles Fratres, quae communi pastorale studium permoveant, incendant; ita ut huic novae falsi nominis scientiae (1 Tim. VI. 10) antiqua illa et vera opponatur, quam a Christo per Apostolos accepit Ecclesia, atque in dimicatione tanti idonei defensores Scripturae sacrae exurgant.” (1)

* * *

Wij kennen thans de verhouding tusschen den geest der traditie en de critiek. Wij weten nu hoe

wij, Roomschen, om aan onze traditie getrouw te blijven, op wetenschappelijk gebied behooren op te treden. De Vaders zelf hebben tot ons gesproken.

Dat in de bijbelcritiek de eer der Kerk betrokken is, valt niet te ontkennen. Toch oppert de lezer wellicht nog eene bedenking, waarop wij een antwoord schuldig zijn.

Hoe, zal men zeggen, zou de geest der Traditie ons kunnen opwekken tot de studie der bijbelcritiek! Zijn de uitkomsten dier hooggeprezen wetenschap dan zoo gunstig voor de leer onzer Traditie en den geopenbaarden godsdienst?

Neen, helaas, dikwerf niet. Maar welke Roomschen dragen hiervan de meeste schuld? Zij, die den spot schenen te drijven met de bijbelcritiek en deze bijna uitsluitend aan de ongelooovigen en andersdenkenden overlieten, of zij, die zelf den weg der critici opgingen?

Hoe voer de wijsbegeerte buiten de Roomsche Kerk?

Wie het leergezag der Kerk loochent, ondermijnt het gezag van den Bijbel, wiens inspiratie ten slotte slechts door de Kerk gewaarborgd is. Waar de werkelijkheid der Openbaring wordt aangetoond, bewijzen echter onze eigene godgeleerden, dat deze voor vele groote, ook natuurlijke waarheden noodzakelijk is.

Is het te verwonderen, dat critici, die geen leergezag erkennen en den Bijbel als een zuiver menschelijk boek beschouwen, vaak het spoor der waarheid zijn bijster geworden, wanneer zij als godgeleerden de waarheid wilden beoordeelen der bijbelsche leer?

Neen, het bevreedt ons niet, dat zij, die zonder gids het wondervolle land der geschiedenis van Gods Voorzienigheid binnendringen, vaak verdwalen. Wie eene valsche wijsbegeerte tot leiddraad neemt en zijn valsch wijsgeerig stelsel in de geschiedenis wil verwezenlijkt zien, moet zelfs verdolen.

Ook in de wetenschap doet zich de macht van het vooroordeel gevoelen. Indien het hart geen kwade parten speelde aan het denkende hoofd, zouden gewis de beoefenaars van Israël's geschiedenis vaak tot andere resultaten zijn gekomen. Over den invloed der lagere driften willen wij hier zwijgen; de groote zonde der geleerden is de hoogmoed. Ware geleerdheid maakt nederig. Maar hoevele geleerden zijn er niet, die het woord des Zaligmakers vergeten: „Amen dico vobis, nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.“ (1)

Bij Kant en Hegel hebben vele modernen het geloof hunner kinderjaren verloren; zij lezen de H. Schrift door den zwarten bril van het ongelooft.

Wanneer wij het zondenregister van Kuenen en Wellhausen moesten opmaken, zouden wij eerst hunne wijsbegeerte onderzoeken. De erfzonde der ongelooftige critiek is in den hof der filosofen bedreven. Ons, Roomschen, dicht men gaarne allerhande vooroordeelen toe; de ongelooftigen moesten echter eerst in eigen boezem tasten. „Wie de verhalen des Bijbels, uit godsdienst geboren, verstaan wil, zij met zijn hart geen vreemdeling in die

(1) Matth. XVIII 3.

wereld van vrome aandoeningen, waarin de Bijbelschrijvers hebben geleefd.“ (1)

Wie de critiek wil veroordeelen om wille van de dwalingen der geleerden, moet alle wetenschappen ten vure doemen. Hij vonnisse de wijsbegeerte op de eerste plaats.

Maar toch, indien de critische methode inderdaad echt wetenschappelijk is, zooals wij beweren, waarom zijn de critici dan tot zoovele valsche gevolgtrekkingen gekomen?

Men schrijve de zonden der wijsbegeerte — het zij herhaald — niet op rekening van de critiek. In ons opstel over het goed recht der critiek merkten wij reeds op, dat onder de critici vele verkapte Hegelianen schuilen. Stelsels eener ongeloovige wijsbegeerte worden in de bijbelstudie binnengesmokkeld onder den valschen geleibrief van „critiek“. De katholieke criticus — zoo schreven wij — zal den Hegeliaan zijne papieren vragen, wanneer hij de poort der Historie wil doortrekken. Spoedig zal blijken, dat hij wijsgeer, geen criticus is. Wie de critische methode op de geschiedenis toepast, moet ten slotte tot de waarheid komen, in zooverre deze achterhaalbaar is. Maar hij, die op de bijbelsche geschiedenis de aprioristische, wijsgeerige methode toepast, zondigt tegen de regels der wetenschap. Hier ligt de diepe kloof, die de geloovige en onpartijdige critici van de ongeloovige scheidt.

(1) *Kosters*. Het godsdienstig karakter van Israël's historiografie, bl. 26. Leiden 1892.

Onze groote denker, Cornelius Broere, heeft hieromtrent een diepzinnig woord gesproken. In het aller-eerste artikel van *De Katholiek*, stelt Broere de drievoudige tegenstrijdigheid der dwaling tegenover de drievoudige overeenstemming der waarheid. „De dwaalleer zelve“ — zoo schrijft hij — „bevat eene tegenstrijdigheid; en daar men, met eene goede leerwijjs te volgen, aldra uit de dwaling geraken zou, is het niet mogelijk in dezelve te volharden, zonder het volgen en invoeren eener nieuwe en verkeerde leerwijjs, die alzoo eene tweede tegenstrijdigheid moet bevatten. Doch daar de dwaling, zich tot een geheel vormend, niettemin eene tegenspraak is en blijft, en men juist doordat men meer eenheid in haar zoekt, in grooter tegenstrijdigheid vervalt, is het noodwendig, dat de groote deelen van dit geheel nog het meest in strijd zijn, en dat de leer en de leerwijze tegenover elkander een uiterste en derde tegenstrijdigheid uitmaken.“

Het peillood van Broere is zelden dieper gedaald.

* * *

Wanneer wij de critiek aanbevelen, doen wij dit natuurlijk in denzelfden zin, waarin Clemens Alexandrinus de wijsbegeerte aanpreest: „Philosophiam autem non dico Stoïcam, nec Platoniam, aut Epicuream, aut Aristotelicam, sed quaecumque ab his sectis recte dicta sunt . . . hoc totum selectum dico philosophiam ;

caetera autem, quae ex humanis ratiocinationibus praesecta sunt, ea nunquam divina dixerim.“ (1)

Niet vereering van mannen als Kuenen drijft ons tot de bijbelcritiek, voorwaar! Neen, als erfvijanden van het Ongeloof omgorden de Roomsche geleerden zich thans met de wapenen der critiek, om als kampioenen der geopenbaarde Waarheid voor Christus' Bruid in het strijdperk te treden. Ook op het gebied der bijbelcritiek, willen zij den schoonen lofzang der H. Kerk doen weerschallen:

„Vexilla Regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium,
Qua vita mortem pertulit
Et morte vitam protulit.”

(1) *Stromata*. lib. I cap. VII. P. G. VIII p. 731.

II. DE CRITIEK EN DE LEER DER TRADITIE.

A. *De ingeving en de menselijke oorsprong der bijelboeken.*

De geheele Bijbel is geïnspireerd. Hij is het woord van God zelf en bevat geen enkelen *error formalis*. Dit leert ons heilig geloof. Maar de Bijbel is tevens het werk van menschen. Over het menschelijk auteurschap en het letterkundig karakter der bijelboeken laat de geloofsleer ons echter meestal in het duister. In menig opzicht behoort daarom ook de Bijbel tot die wereld van raadselen, welke God „aan het onderzoek van den mensch heeft overgegeven, ofschoon de mensch nooit ten volle zal achterhalen, wat God gedaan heeft.“ (1)

De bijbelsche leer is waarlijk goddelijk. Eene leer zoo verheven en zoo hemelsch is elders „nooit door menschenoor gehoord en in geen menschenhart ooit opgekomen.“ (2) Doch niemand zou het karakter der H. Schrift meer miskennen dan wie in den Bijbel de wetenschappelijke ontwikkeling wilde zoeken van een theologisch stelsel. De Bijbel is een boek, of liever eene bibliotheek, van schrijvers uit het volk.

De waarheid wordt ons door deze schrijvers ge-

(1) *Ecccl.* III, 11.

(2) *1 Cor.* II, 9.

leerd in zeer verschillende vormen. De geest des Heeren heeft herders en hofschrijvers, priesters en profeten, dichters, wetgevers en volkspredikers bezielde. De Bijbel wemelt van didaktische, epische, ja zelfs dramatische gedichten; hij bevat boetpredikingen en toespraken, naar aanleiding van nationale rampen; wij treffen er eene verzameling van spreuken aan, die op waarnemingen uit het dagelijksch leven berusten; wij vinden er wetbundels, die zoowel het burgerlijk als het godsdienstige leven van Israël regelden; wij lezen er geschiedverhalen, nu eens over het tijdvak der schrijvers zelf, dan weer over een verleden, dat schuil gaat in de nevelen der eeuwen; wij lezen er ook brieven voor bijzondere kerken of personen bestemd; wij vinden er parabels, symbolische schilderingen, ja zelfs fabels⁽¹⁾; in één woord, er is waarschijnlijk geen enkel letterkundig "genre", den Israëlieten bekend, dat in den Bijbel niet vertegenwoordigd is. „Op velerhande, menigvuldige wijzen heeft God weleer tot de vaders gesproken.“⁽²⁾

Het letterkundig karakter van een bijbelboek kan men dus niet vaststellen a priori. Niets zou beletten, dat een boek in den trant van Wiseman's *Fabiola* ware opgenomen in de H. Schrift. Het oordeel van Scholz en andere katholieke geleerden over het boek *Judith* wordt door geen enkel theologisch beginsel a priori gewraakt. Eer de beginselen der godgeleerdheid kunnen toegepast worden, dienen de

(1) Cfr. *Richt.* IX, 7—20.

(2) *Ad. Hebr.* I, 1.

letterkundige vraagstukken opgelost; en om het letterkundig karakter te bepalen, gelden natuurlijk dezelfde regels voor de gewijde boeken als voor de profane.

De ingeving doet hier niets ter zake. Voorzeker de gewijde schrijvers vellen hunne oordeelen met onfeilbare, goddelijke zekerheid: geheel hun arbeidsveld wordt bestraald door een bovennatuurlijk licht. Maar bij de keuze van hun bouwstoffen en van den letterkundigen vorm, genieten zij, wier keuze tevens de keuze is van God zelf, niet minder vrijheid dan profane schrijvers.

De bovennatuurlijke verlichting des geestes maakt de keuze waarlijk goddelijk, maar God, die ook ongemerkt den wil des menschen leidt, belemmert de vrijheid niet. Of is God zelf niet vrij in Zijne keuze? En kan Hij niet, zonder 's menschen vrijheid te krenken, des schrijvers pen bestieren? De keuze van God is die des schrijvers, de keuze des schrijvers is die van God, in één woord: de keuze geschiedt door een bovennatuurlijk verlicht verstand, maar blijft volkomen vrij. (1) Zou Christus zelf, indien Hij had willen schrijven, niet vrij zijn geweest in de keuze van een letterkundig genre en zou Hij geen profane bronnen hebben mogen benutten?

Elk woord van den Bijbel is ingegeven, maar niet alles is door God geopenbaard. Zeer dikwijls immers, wordt uit eigen kennis geput; vaak ook

(1) Vgl. *De Katholiek* 1898 bl. 408 en 409. Wij spreken hier alleen van den invloed der verlichting van het verstand, wijl de godgeleerden Gods invloed op den wil des menschen zeer verschillend beoordeelen.

wordt gebruik gemaakt van mondelinge traditie en geschreven bronnen.

Bewust of onbewust, werkt de bijbelschrijver met een bovennatuurlijk verlicht verstand, wanneer hij zijne bouwstoffen kiest of ordent en hieruit zijne lessen trekt; maar de bouwstoffen veranderen hierdoor niet van letterkundig karakter. Om dit karakter te bepalen, kunnen wij dus voor de bijbelverhalen geene andere regels volgen dan voor de profane geschiedenis.

Het saamgesteld boek is van het begin tot het einde een geïnspireerd en goddelijk werk. Dit belet echter geenszins, dat de verhalen volstrekt niet altoos van goddelijken oorsprong zijn. Een niet gering gedeelte der bijbelsche geschiedboeken, is, zonder twijfel, van profane herkomst en aan oudere bronnen ontleend.

Doch ook daar, waar de gewijde schrijvers eigen en geheel oorspronkelijken arbeid leveren, volgen zij natuurlijk den schrijftrant hunner dagen. Hunne geschriften dragen den stempel van eigen vorming, persoonlijk talent en karakter. De verschillende soorten van letterkunde, waarop wij zoo even wezen, bewijzen voldoende, dat de keuze van schrijftrant geheel vrij was. De ingeving, het zij herhaald, waarborgt hier alleen tegen dwaling.

„Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate et quasi vilitate verborum, quae . . . vel de industria sic prolata sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent: et in una eademque sententia aliter doctus, aliter

andiret indoctus.“ (1) „Non enim Deus, prout in se est, enarrari pofuit; sed ut nos audire poteramus, qui carne eramus illigati, ita nobis locuti sunt prophetae, Domino se salubriter accommodante ac demittente ad hominum imbecillitatem. (2)

* * *

Bij het samenstellen der bijbelboeken werkten twee factoren samen. De menschelijke factor werd door den goddelijken gesterkt en geleid; geneutraliseerd of vernietigd werd hij geenszins.

Tot hoever strekt zich de invloed dezer menschelijke medewerking uit?

Wie de leer der H. Kerk niet eigenmachtig met eenige nieuwe canones aanvult, zal zich wel wachten hier a priori scherp afbakende lijnen te trekken. Hij zal trachten eerst de feiten te leeren kennen, welke vóór ons liggen in den Bijbel. Alvorens eene stad te hebben bezocht, make niemand een plan van hare straten; alvorens de bijbelboeken critisch te hebben bestudeerd, trachte niemand hun menschelijk element met juistheid te bepalen. De leer der Conciliën over de inspiratie der H. Schrift raakt vooral het goddelijk element; zij laat vele vragen open, die beantwoord moeten worden door de critiek.

„Criticism” — zoo zeggen wij zonder schroom Driver na — „in the hands of Christian scholars does not banish

(1) S. Hieronymus, Ep. 53 P. L. XXII p. 549.

(2) Clemens Alexandrinus, Stromata lib. II Cap. XVI, P. G. VIII p. 1011.

or destroy the inspiration of the Old Testament; it presupposes it; it seeks only to determine the conditions under which it operates, and the literary forms through which it manifests itself; and it thus helps us to frame truer conceptions of the methods which it has pleased God to employ in revealing Himself to his ancient people of Israel, and in preparing the way for the fuller manifestation of Himself in Christ Jesus." (1)

Het beste scripturistisch tijdschrift der Katholieken, de *Revue biblique*, beaamt ten volle het oordeel van *The Guardian* over Hastings' onlangs verschenen *Dictionary of the Bible*: „Le travail de la critique n'a aucunement ébranlé les bases de la croyance chrétienne: il a servi à mieux faire connaître le mode de l'inspiration divine dans le V. T. — Cette réflexion du *Guardian* nous paraît extrêmement juste et particulièrement heureuse et exacte après une lecture des articles saillants du nouveau dictionnaire.“ (2)

* * *

Men zou kunnen meenen, dat althans een Katholiek den invloed der inspiratie op den menschelijken medewerker nauwkeurig a priori kon omschrijven. Mogen wij, Katholieken, niet eenvoudig uitgaan van het beginsel: *Deus est auctor librorum sa-*

(1) Introduction, p. XIII Edinburgh 1897.

(2) R. B. 1898 Octobre, p. 634.

crorum? En kunnen wij dus geen volledig antwoord op de vraag in de ontwikkeling van dit dogma zoeken?

Neen! De kennis van de natuur der inspiratie zelf moet ons uitgangspunt zijn. Dat de kanonieke boeken geschreven waren „*Spiritu Sancto inspirante*“, was reeds lang een geloofspunt, toen het Vatikaansch Concilie het dogma nader omschreef: „*inspirante Spiritu Sancto conscripti, Deum habent auctorem.*“ God zelf wordt met recht de auctor der bijbelboeken geheeten, omdat zij geschreven zijn „*inspirante Spiritu Sancto.*“ Het Goddelijk auteurschap is èn chronologisch èn logisch een consequens uit de natuur der ingeving. De verklaring van dit consequens moet dus gezocht worden in het antecedens. Het consequens mag niet breeder zijn dan het antecedens,

Dit consequens is echter door de Kerk zelf getrokken; dat het antecedens dit werkelijk bevat, is dus eveneens dogma. Dit dogma verstrekt ons althans eenige zekere gegevens omtrent de natuur der ingeving. De Kerk heeft ons zodoende tegen sommige dwaalbegrippen hieromtrent behoed. Wij weten, dat, welke overigens ook de natuur der inspiratie zij, God zijne schrijvers zóó heeft geïnspireerd, dat Hij zelf inderdaad de auctor is der **H.** Schrift. De vereischten voor het goddelijk auteurschap zijn door Paus Leo nader omschreven in zijne Encyclic *Providentissimus Deus.*

Wie de inspiratie eenvoudig *a priori* uit het

goddelijk auteurschap wil verklaren, loopt groot gevaar het menschelijk element in den Bijbel over het hoofd te zien. Zouden, in het stelsel van Kardinaal Franzelin, niet minstens alle gedachten door God hetzij geopenbaard, hetzij opgewekt moeten zijn? Doch hoe zullen wij, in dit geval, het bloote overnemen van profane bronnen verklaren, een feit, dat toch volstrekt onloochenbaar is?

De ingeving zelf van den geheelen Bijbel en al zijne deelen zij dus ons uitgangspunt Om een juister begrip te vormen van de natuur der ingeving en de grenzen te leeren kennen der menschelijke medewerking, is het critisch onderzoek het eenige middel, zoolang het onfeilbaar leergezag geene nadere uitspraak doet. Bij het onderzoek der feiten, waaruit wij ons oordeel opmaken, moet echter het dogma van het goddelijk auteurschap een baken zijn, dat de katholieke criticus nooit of nimmer uit het oog mag verilezen. Overal en altoos moet de onfeilbare uitspraak van het kerkelijk leergezag waarheid blijven, volle waarheid.

De leer der inspiratie raakt dus het letterkundig en historisch karakter der bijbelverhalen niet. Al weten wij uit ons Geloof, dat elke bevestiging van den Bijbel waar is, en al houden wij zelfs de woordelijke inspiratie — gelijk wij deze vroeger verklaarden (1) — over de bedoeling der schrijvers en hunne wijze van opstellen moet de critiek beslissen. Wie

(1) Cfr. *P. Zanecchia. O. P. Divina inspiratio sacrarum Scripturarum ad mentem S. Thomae Aquinatis. Romae 1899.*

de historiografie van een bepaald boek, bv. Josua, wil beoordeelen, vorme echter eerst een critisch begrip van de geschiedboeken des Ouden Verbonds in het algemeen.

* * *

Deze splitsen zich in twee reeksen, die gedeeltelijk parallel loopen. De ééne reeks bevat de boeken Genesis-Koningen. Hierin wordt de geschiedenis verhaald van de schepping der wereld tot aan de verwoesting van Jeruzalem en Joachi'ns verlossing uit den kerker. Kronieken, Esdras en Nehemias vormen de andere reeks. Hier loopt de geschiedenis van Adam tot aan Nehemias en Esdras. (1) Wij hebben dus eene oudere en eene jongere geschiedenis, waarin, voor een niet gering gedeelte, dezelfde tijdvakken worden behandeld.

Wat de studie dezer geschiedboeken ons leert over hun meer of minder streng historisch karakter, zullen wij in het vervolg dezer verhandeling zien. Hier willen wij slechts wijzen op ééne enkele groote les en belangrijk feit.

De Hebreuwsche geschiedschrijver is een compiler. De moderne historici bestudeeren en onderzoeken hunne bronnen; doch wat zij schrijven mag toch oorspronkelijk heeten. De gevonden bouwstoffen zijn verwerkt en geheel en al van gedaante veranderd. De geschiedschrijvers der Hebreërs en van

(1) Tot David bepaalt de Kroniekschrijver zich echter meestal tot geslachtslijsten.

andere Oostersche volken, daarentegen, evenals vele Westersche historici in het begin der middeleeuwen, compileerden dikwijls de bronnen, welke tot hunne beschikking stonden. Zij schreven meermalen eenvoudig de verhalen over, die zij voor de toekomst wilden bewaren en geschikt achtten voor hun doel. (1)

Het behoeft geen betoog, dat de eene schrijver of compiler zijne bronnen met grootere vrijheid behandelde dan de andere en meer eigen werk leverde. Meermalen evenwel bepaalde zich de persoonlijke arbeid tot zekere wijzigingen en inlasschingen, die noodig bleken om de brokstukken der verschillende bronnen onderling tot één geheel te verbinden.

Hieromtrent sluit het critisch onderzoek der bijbelboeken allen twijfel uit. Voor hen, die den Bijbel steeds uitsluitend onder theologisch oogpunt beschouwen, hopen wij later dit algemeen gevoelen der critici te wettigen in een afzonderlijk opstel over de Hebreuwsche historiografie. Hier, waar de inspiratie wordt besproken, zij het voldoende een enkel voorbeeld aan te halen.

Bevat de Bijbel één verhaal van profane herkomst, dan kan natuurlijk ook voor andere dergelijke verhalen de leer der ingeving geene moeielijkheid meer baren.

In het eerste boek der Machabeën vinden wij brieven aan en van den koning van Sparta (XII). In het tweede lezen wij brieven der Joden van

(1) Van letterknechterij hadden de ouden echter nog geen begrip. Hierover waar *de redactie* der bijbelverhalen ter sprake komt.

Jeruzalem aan hunne broeders in Egypte (I, 1—9, 10—11, 19). De opsteller van het boek schrijft deze brieven letterlijk over. Daarna verhaalt hij ons, hoe hij verder bij het samenstellen van zijn boek te werk is gegaan, wijl hij niet alles *in extenso* kon overnemen (vv. 20—33). Dat hij zich zijner ingeving volstrekt niet bewust is, dat hij op dezelfde wijze arbeidde en met dezelfde moeielijkheden had te kampen als profane schrijvers, dat hij geeft wat zijne bronnen hem bieden, zonder elk verhaal critisch te onderzoeken, dat alles getuigt de gewijde Schrijver zelf.

Vermelde brieven zijn, zonder eenigen twijfel, van profanen oorsprong. Toch is de geheele Bijbel, en zijn ook zij dus geïnspireerd. De critici, die de gewijde schrijvers voor compilers houden, zijn daarom geenszins in strijd met de leer der inspiratie.

Al zijn *Koningen* en *Kronieken* grootendeels uit de Rijksannalen geput, toch zijn deze boeken waarlijk goddelijke werken.

Het ligt voor de hand, dat de geschiedboeken door hun gecompileerd karakter, onder *apologe-*
tisch oogpunt veel grootere wetenschappelijke waarde krijgen. Wij hebben niet slechts de getuigenissen meer van de schrijvers onzer gewijde boeken, die wellicht op verren afstand der verhaalde feiten staan, maar hooren tevens de schrijvers der oude bronnen zelf. Zoo zal prof. Van Hoonacker weldra bewijzen, dat de geschiedenis van den *Kroniekschrijver*, door de *Grafianen* zoozeer miskend, in zuiver wetenschappelijk opzicht niet minder dient ge-

waardeerd te worden dan die van het boek Koningen. De Kroniekschrijver heeft zijne boeken gecompileerd uit bronnen van vóór de Ballingschap, en geeft deze oude bronnen, op meer dan ééne plaats, veel nauwgezetter weer dan de schrijver van Koningen.

Wanneer niet bleek, dat de latere schrijver den ouderen slaafs volgde, zouden wij onmogelijk kunnen nagaan, wat aan hem, wat aan zijn bronnen toebehoort. Over gebeurtenissen uit een ver verleden zouden wij dus ten slotte slechts de getuigenis hebben van een schrijver na de Ballingschap. Door het gecompileerd karakter aan te toonen, krijgen wij echter niet zelden getuigenissen van tijdgenooten.

Zoo meent bv. Hommel bewezen te hebben, dat Gen. XIV lang vóór Moses op schrift is gebracht. Zou de leer der ingeving ons, Roomschen, verplichten dergelijk vonnis over den oorsprong van Gen. XIV a priori uit te sluiten, ondanks het groote apologetisch nut? Neen, ingeving en compilatie kunnen zeer wel samengaan.

* * *

Doch hoe zullen wij het goddelijk auteurschap van den Bijbel verklaren, en van al zijne deelen, indien daarin ook profane bronnen zijn opgenomen?

Men gelieve wel op te merken, dat het hier geen postulatium geldt van de theorie eener bijzondere school. Het samengesteld karakter van den Bijbel

is een feit, waaraan niet valt te tornen. Herinneren wij slechts aan de brieven uit de Machabeërboeken. Hoe moeten wij de ingeving verklaren in de brieven aan en van den koning van Sparta, die door den gewijden Schrijver eenvoudig zijn overgenomen? Hoe kunnen de verhalen geïnspireerd heeten, welke de schrijvers van Koningen en Kronieken, volgens hunne uitdrukkelijke verklaring, aan oudere bronnen, bv. de Rijksannalen, ontleenen?

Waar het geloofs- of zedeleer geldt, is het gezag der Vaders beslissend; het Vatikaansch Concilie heeft de Roomsche leer hieromtrent duidelijk uiteenzet. Elke verklaring der inspiratie, die tegen de leeringen der Vaders indruischt, dient dus verworpen. Nochtans bedenke men wel, dat de Vaders weinig werk maakten van letterkundige en historische studiën. Het is daarom niet te verwonderen, dat het gemeenschappelijk terrein der godgeleerdheid en der letterkunde nog niet ten einde is geploegd. Wij mogen ook hier het ploegkouter niet laten verroesten.

„Qua plena sapientiae lege“ — zegt de Paus, sprekende over het gezag der Vaders — „nequaquam Ecclesia pervestigationem scientiae biblicae retardat aut coërcet... Nam privato doctori magnus patet campus, in quo tutis vestigiis, sua interpretandi industria praeclare certet Ecclesiaeque utiliter.” (1) „Neque ideo tamen viam sibi putet obstructam, quominus ubi justa causa adfuerit, inquirendo et exponendo, vel ultra procedat.” (2)

(1) *Enc. Prov. Deus* op. cit p. 222. (2) p. 244.

Iedereen is vrij om te beweren, dat het goddelijk auteurschap veel schitterender zou uitkomen, wanneer alles door God geopenbaard was, of minstens alle gedachten door God waren opgewekt. In verhalen, uit vreemde bronnen samengesteld, neemt het menschelijk element voorzeker groote verhoudingen aan. Wenschen dat het anders ware, kan niemand ons verbieden. Doch God heeft zijne schrijvers geïnspireerd zonder voorafgaande raadpleging der menschelijke wijsgeeren. Wij moeten de inspiratie nemen zooals God haar nu eenmaal gewild en gegeven heeft. Wij moeten haar verklaren volgens de feiten, die voor ons liggen.

Mits men onderscheid make tusschen opening (*acceptio cognitorum*) en ingeving (*judicium de acceptis*), komt echter ook voor de samengestelde bijbelboeken het goddelijk auteurschap tot zijn volle recht. Het is hier de plaats niet om over de leer der inspiratie in bijzonderheden te treden; wij moeten ons tot eenige meer algemeene opmerkingen bepalen. Wijl het vraagstuk van zeer teederen aard is, geven wij weer het woord aan gezaghebbende mannen.

„Juxta S. Thomae sententiam, inspiratio biblica ita magis breviter definiri potest: Est supernaturalis elevatio ac motio facultatum hominis quibus scripto consignantur Ecclesiae ea quae Deus vult, et modo quo vult. Agendo enim de prophetia, quatenus cognitionem importat, Angelicus dicit: Ad prophetiam requiritur

inspiratio quantum ad mentis elevationem. (1)

Dat openbaring en ingeving niet zelden samengaan, wordt hier verondersteld. Doch waarin bestaat eigenlijk de ingeving, op zich zelve beschouwd?

„Inspiratio cum iudicio [de acceptis] — leert kardinaal Zigliara — „sed sine acceptione [cognitorum] est proprie et vere inspiratio divina. (2)

„Hagiographae autem dicuntur qui supernaturaliter solum visiones intellectuales habuerunt sive quantum ad iudicium tantum, sive quantum ad iudicium et acceptionem simul.“ (3)

„Juxta Angelicum, visio quae est supernaturalis quantum ad acceptionem speciei, praesertim imaginariae, rei cognoscendae, pertinet ad intimam naturam prophetae, et accidit prorsus hagiographo, si in eo invenitur. Et quoniam dum habetur praedicta acceptio specierum, habetur divina revelatio proprie dicta, quae semper est alicujus veritatis absolute vel relative supernaturalis; ideo scripto consignare Ecclesiae ea quae supernaturalia sunt quantum ad substantiam rerum consignandarum, est proprium munus hagiographi prophetae, et accidit hagiographo. Huic vero ex intima sua natura competit visio quae est supernaturalis solummodo secundum iudicium. Et quoniam ea quae hoc modo sunt

(1) Zanecchia. Op. cit. p. 109.

(2) Propaedeutica. p. 121. Romae 1884.

(3) S. Thomas. De Veritate, q. XII, a. 12.

supernaturalia non sunt talia ab intrinseco, seu quantum ad eorum substantiam, sed sola denominatione extrinseca, per ordinem ad judicantem, quatenus nempe ab ipso supernaturaliter apprehenduntur ac aestimantur utilia fidelibus; ideo scripto consignare Ecclesiae ea quae supernaturalia sunt quantum ad modum quo judicantur et Ecclesiae consignantur, est proprium munus hagiographi. Simplex proinde hagiographus inferior est hagiographo propheta, quantum ad res scripto consignandus Ecclesiae; est vero prorsus ei aequalis quantum ad modum vel medium consignationis, ut satis patet ex dictis relate ad supernaturale iudicium.“ (1)

„Il n'est donc pas nécessaire,” zegt Lagrange, nog een der vele zonen van Dominicus, die den ouden theologischen roem der Predikheerenorde zoo waardig handhaven op het gebied der H. Schrift, „ni que Dieu ait révélé, fourni, suggéré une seule idée, ni que l'écrivain sache que c'est Lui qui parle et donne à l'objet une certitude divine; mais d'autre part cette certitude divine existe en fait dans son jugement, et tout ce qu'il affirmera en vertu de cette lumière prendra son infailibilité dans la vérité divine elle-même; c'est Dieu qui est la cause de tout jugement certainement vrai; c'est donc lui qui l'a enseigné, c'est lui qui parle et qui enseigne.” (2)

(1) Zanecchia, Op. cit. p. 137 sq. (2) Revue biblique 1896 p. 210.

„Et talis forte fuit inspiratio Salomonis” — ge-
tuigt de H.² Thomas — „inquantum de moribus
hominum et de naturis rerum, quae naturaliter
accipimus, divino instinctu ceteris certius
judicavit.” (1)

„Licet hagiographi quamplurima in sanctis Bibliis
consignaverint divinitus non accepta, nihil
tamen in illis conscripserunt divinitus non judi-
catum, vel tamquam verum quantum ad intimam
ejus naturam, vel tamquam utile ut insereretur in
in libro divino, et divinitus non exaratum.
Semper enim Deus influxu inspirativo biblico...
intendit consignare aliquid quod aliquo modo con-
ferret bono ac utilitati fidelium, alias non adfuisset
finis rationalis inspirationis biblicae.” (2)

Dezelfde leer ligt opgesloten in de beschouwingen
van den H. Augustinus over de natuur der „pro-
feta”. Men leze o. a. De genesi ad litteram,
lib. XII, cap. IX, u. 20.

„En deux mots, par la simple inspiration l'Esprit-
Saint ne fournit pas les idées que l'écrivain sacré
rendra comme il l'entendra, mais il éclaire les idées
et le travail de l'écrivain plus ou moins préparé
par son action antérieure, et le guide pour enseigner
ce qu'il veut.” (3)

„Attenta ratione scriptionis in libro divino, omnia
et singula in Scripturis consignata aequaliter sunt

(1) Qq. Dispp. De Veritate. Quaestio XII. art. XII.

(2) Zanecchia, p. 221.

(3) Lagrange, e. c., p. 215.

verbum Dei. Nam licet maxima pars eorum quae hagiographi in Bibliis conscripserunt originem ex inspiratione divina non habuerunt, sed praeexistebant vel in libris non inspiratis, vel in traditione populorum, vel in cognitione ipsorum hagiographorum; tamen ex hoc quod Deus sua efficacia inspirativa effecit ut ab hagiographis scriberentur in libro divino, extitit principalis consignator vel scriptor eorum: consequenter ratione scriptionis in Bibliis, reddita omnia fuerunt verbum ejus. Sic, si consignata in libro authentico humano considerentur quatenus sunt in illo inserta, cum praeter voluntatem et scriptionem auctoris non adsit alia causa cur ea in suo libro habeantur, ipse est unicus auctor praesentiae eorum in libro; et ideo, attenta sola ratione scriptionis vel insertionis, aestimantur verba ejus, etiamsi primitivam originem non habuerunt ab eo. Ab ipso tamen provenit quod inveniuntur in suo libro, ubi ipse loquitur sive per seipsum, sive per alios.“⁽¹⁾

Kardinaal Zigliara gaat van de onderstelling uit, dat Moses werkelijk de compiler of schrijver is van den geheelen Pentateuch in zijn huidigen vorm. „In hypothesi praesistentium documentorum” — zegt hij — „haec materialiter solummodo considerari possunt [ut praesistentia] sed formaliter sunt Mosaïca [i. e. auctoris inspirati], quia, licet humano more accepta, non tamen humano more, sed ex divina inspiratione sunt a Moyse [i. e.

(1) Zanecchia, pp. 222 sq.

ab auctore inspirato] judicata et inserta in libris. Praeterea, quia iudicium et insertio sunt ex inspiratione divina, ut dictum est, tamquam divinitus inspirata suscipienda sunt tam inserta ex documentis quam scripta a Moyse.” (1)

De geleerde Kardinaal brengt de theorie der critici terecht in verband met het oordeel van S. Thomas over de ingeving van Salomon. De gewijde schrijver immers nam hier o. a. spreuken op, die gangbaar waren onder het volk. Zijne ingeving bestond hierin, volgens den Engel der School, dat hij zijne oordeelen velde met een bovennatuurlijk verlicht verstand en waarlijk goddelijke zekerheid.

Dat de H. Thomas en de oude godgeleerden niet uitweiden over de ingeving der „documenta pra-existentia”, mag niemand bevreemden. Met letterkundige critiek hielden zij zich weinig bezig; het samengesteld karakter der bijbelboeken werd daarom uit het oog verloren. De beginselen der oude godgeleerden worden echter door alle katholieke critici gehandhaafd.

Door het critisch onderzoek is het oordeel slechts onder een letterkundig, niet dogmatisch oogpunt gewijzigd. Wij kennen thans feiten, welke de ouden niet vermoedden.

“Omnia et singula, nempe res, sententiae, expressiones, verba, in autographis hagiographorum contenta, quia inspirativa Dei efficacia fuerunt in

(1) Op. cit. p. 232.

illis consignata, sunt certa, infallibilia, divina et fide credenda : diversimode tamen : nam quaedam talia sunt ex omni parte, id est tum ratione intrinseca, quatenus immediate vel mediate ab ipso Deo supernaturaliter agente provenerunt, quam ratione insertionis eorum in Scriptura divina ; alia vero, quamvis ab intrinseco humana, utpote provenientia ab hominibus non inspiratis, reddita sunt divina ratione praesentiae in libro Dei, quatenus nempe lumine ac efficacia divina et supernaturali fuerunt ab hagiographis consignata in Libris, in quibus Deus loquitur sive per seipsum sive per alias personas.“⁽¹⁾

„En conséquence” — besluit Lagrange — „Dieu est l'auteur du livre, parce qu'il a suscité un homme pour l'écrire, parce qu'il garantit la vérité de tout ce qu'il contient, non par une approbation postérieure, ni parce qu'il en révèle le contenu, mais parce qu'il cause, grâce au secours d'une lumière divine, le jugement de l'écrivain sacré ; il se peut qu'il n'ait pas fourni une seule idée, mais il a voulu tous les jugements. Il est encore l'auteur du livre, parce que l'écrivain sacré s'est décidé constamment soit dans le choix de ses pensées, soit dans celui des termes par l'opportunité objective que la lumière de Dieu répandait sur les pensées qui se présentaient à lui.”⁽²⁾

„Ex his luculenter patet quod, juxta ratum modum

(1) Zanecchia, p. 230.

(2) p. 220.

quo Ecclesia cum Ss. Patribus inspirationem biblicam intellexit, opus Spiritus Sancti in inspiratione non se restrinxit ad formandos conceptus eosque communicandos hagiographis, sed se quoque protendit ad ipsam scriptionem, id est ad verba, ad expressiones, ad stylum; breviter, ad omnia quae ab hagiographis scripta fuerunt et ad singulos modos quibus ea scripto expresserunt. Similiter in inspiratione opus hagiographi non se limitavit ad suscipiendos conceptus divinitus sibi communicatos, et ad quaerendas vocos structurasque grammaticas et rethoricas, quibus illos exprimerent; sed se extendit ad recte concipiendas res et sententias scribendas, ad velle illas fideliter conscribere et ad apte illas exprimendas infallibili veritate.“ (1)

In het bovennatuurlijk licht, dat zijn geest bestraalt, velt de gewijde schrijver niet alleen *judicia speculativa*, maar tevens *judicia practica*. Hij doorschouwt de waarheden, welke hij leeren wil, niet slechts *in se*, maar ook *ut scribendas*; hij ziet hare belangrijkheid voor zijne lezers en het doel, dat hij zich voorstelt. Dat alles en dat alleen wordt neergeschreven, wat nuttig wordt geoordeeld door den God-Mensch — indien het geoorloofd is den gewijden schrijver aan te duiden door dezen naam, die alles zegt, mits men hem goed versta.

„Nam supernaturali ipse virtute ita eos ad scribendum excitavit et movit, ita scribentibus adstitit,

(1) Zanecchia, p. 175.

ut ea omnia ea que sola quae ipse juberet, et recte mente conciperent, et fideliter conscribere vellent et apte infallibili veritate exprimerent: secus non ipse esset auctor sacrae Scripturae universae.” (1)

Door den brief van den koning van Sparta in zijn boek op te nemen, maakte de bijbelsche geschiedschrijver van dien brief zelf een deel van zijn eigen werk. En wijl zijn werk een werk is van God zelf, behoort ook die brief formaliter tot het geïnspireerde boek, waarvan God de auctor is: wat de schrijver door het opnemen van dien brief wil leeren, leert God zelf.

De profane herkomst der bronnen doet dus geen afbreuk aan het geïnspireerd karakter van een bijbelboek. De eenige, die moet geïnspireerd zijn, is de schrijver of compiler. Dat deze somwijlen zijne bouwstoffen aan reeds geïnspireerde bronnen ontleent, lijdt geen twijfel. Zoo put bv. de Kroniekschrijver meermalen uit Samuël en Koningen. Doch zeer dikwijls maakt hij ook gebruik van profane bronnen, zooals de schrijvers der Machabeërboeken.

* * *

Na den auctor of compiler komt echter nog de redactor. Of de redactie als het werk van één persoon moet worden opgevat, zullen wij elders onderzoeken. Het feit, dat de redactie van verschillende boeken gedurende langen tijd is voortgezet, is zeer gemakkelijk te bewijzen; van boeken en van

(1) Encyclica *Providentissimus Deus*. Op. cit p. 236.

letterkundig eigendom hadden de Israëlieten een heel ander begrip dan wij. De vrije opvattingen der oude Israëlieten, waarop de H. Hieronymus reeds herhaaldelijk wijst, vormen inderdaad een zoo scherp mogelijk contrast met de latere letterknechterij der Talmudisten; de werken der compilatoren hebben bij de redactie vaak groote wijzigingen ondergaan. Wij mogen daarom bij de redactie de ingeving niet buitensluiten. Is hier echter het onderwerp der inspiratie een *collectivum* of wel de laatste *redactor* alleen? Kan men, in sommige gevallen, dezen wellicht tevens als den *auctor* beschouwen? Hierover in een ander opstel. Voor het oogenblik is dit voor ons van geen belang.

Men bedenke wel, dat men eene moeielijkheid niet schept door er op te wijzen. Dat de redactie somtijds langen tijd heeft voortgeduurd, is een algemeen bekend feit. De Conciliën maken geen onderscheid tusschen eigen werk, compilatie en redactie om de eenvoudige reden, dat zij den Bijbel alleen onder *theologisch* oogpunt beschouwen. Zij laten zich niet in met de letterkundige wording der bijbelboeken en spreken slechts over den Bijbel, die voor hen ligt.

B. *De waarheid in de bijbelsche geschiedenis.*

Wij weten dus reeds, dat het materiaal, waaruit de gewijde boeken zijn samengesteld, van profanen oorsprong kan zijn. De inspiratie der overgenomen

bronnen of traditiën waarborgt enkel het *judicium infallibile de acceptis*.

Dat dit oordeel niet noodzakelijk op de geschiedkundige werkelijkheid moet slaan van het verhaalde, leeren ons voldoende de parabels van het Nieuwe Testament. Wat het Oude Testament betreft, waarschuwt ons reeds de allereerste bladzijde, om niet *a priori* alles tot strenge historie te verklaren, wat den vorm eener historie heeft. Hoe men het eerste hoofdstuk van Genesis ook draaie of keere, de schrijver verhaalt of beschrijft ons hier de schepping der wereld in zes dagen van 24 uren. (')

Wilde de schrijver van Genesis het streng historisch karakter zijner voorstelling bevestigen, dan zou hij voorzeker dwalen. Er dient dus onderscheid gemaakt tusschen voorstelling en leer.

Dit was de kern van onze pleitrede voor het goed recht der critiek.

Dat meermalen alleen de dogmatische of moreele les bevestigd wordt, welke somtijds in zuiver symbolische voorstellingen ligt opgesloten, getuigen ook de boeken der profeten op menige plaats. Tegen de onderscheiding tusschen voorstelling en leer, als beginsel, valt dus niet te redetwisten. Ook door niet-historische voorstellingen kan de Bijbel groote waarheden leeren. Uit het dogma der ingeving volgt alleen, dat datgene waar is, wat de Bijbel wil bevestigen.

(3) Na Lagrange en von Hummelauer valt o. i. hierover niet meer te discussieeren. Wij achten de verklaring van Lagrange, welke ten slotte slechts de gewijzigde opvatting van S. Augustinus en van den H. Thomas is, voor de eenig aannemelijke.

Of en waar dit beginsel feitelijk toegepast moet worden, wanneer wij de verhalen onderzoeken der Hebreuwsche geschiedboeken, is echter eene andere vraag.

Wellicht zullen eenige tegenstanders dit bv. toestaan voor de geschiedenis van de schepping der wereld. Maar welke blijft de waarde der geschiedenis van het Israëlietische volk — zoo redeneeren zij — wanneer wij hier de toepassing van genoemd beginsel niet a priori buitensluiten?

Tusschen voorstelling en leer mag natuurlijk nooit onderscheid worden gemaakt, tenzij hiertoe bijzondere redenen bestaan. De gewoonte van ieder mensch om de beteekenis zijner woorden te bevestigen in hun strengen zin, is de grondslag van elke redelijke tekstverklaring. „A litterali et veluti obvio sensu minime discedendum, nisi qua eum vel ratio tenere probibeat vel necessitas cogat dimittere.” (1)

In sommige gevallen kunnen evenwel tegen dit argumentum a priori andere argumenten worden aangevoerd, waaruit blijkt, dat hic et nunc van die gewoonte wordt afgeweken. Geschiedt dit op ééne plaats, dan volgt daaruit nog volstrekt niet, dat dit ook op eene andere plaats het geval is. Zoolang niet bewezen is, dat een schrijver gewoonlijk niet verstaan wil worden in den streng historischen zin, moeten telkens, in elk bepaald geval, degelijke gronden worden aangehaald, waar-

(1) Enc. *Prov. Deus* op. cit. p 224 Cfr. *St. Augustinus* de Gen. ad litt. I. VIII c. 7, 13.

om men hem *hic et nunc* eene andere bedoeling toeschrijft. (1)

Doch welke bewijzen zijn hier gevorderd? Wordt hier niet veel speelruimte gelaten aan ieders geheel persoonlijk oordeel? Gewis, het gezond verstand speelt hier eene groote rol. Wie echter uit de bijbelstudie alles wil weren wat subjectief of persoonlijk is, moet op dit gebied vaarwel zeggen aan de wetenschap en zich tot de dogmata bepalen. Wie hier den geest aan banden legt en van geen vrijheid hooren wil, verzake aan de critiek. Wij meenen echter aan den geest der traditie en de ware Roomsche beginselen getrouw te blijven, wanneer wij alle leeringen der H. Kerk met echt kinderlijk geloof aanvaarden, maar overigens ook op de bijbelstudie het beginsel van S. Augustinus toepassen: *in dubiis libertas*.

De vraag, welke bewijzen gevorderd zijn om den streng historischen zin te mogen verwerpen, is eigenlijk te algemeen om vatbaar te zijn voor een kort en duidelijk antwoord. Zij moeten — om nochtans op de algemeene vraag een algemeen antwoord te geven — het *argumentum a priori* van het gewoone spraakgebruik ontzenuwen. Naarmate de schrijftrant van een auteur strenger historisch is, zullen dus de bewijzen voor den niet- of minder streng historischen zin ook zwaarder moeten wegen. Somwijlen zullen zij niet voldoende zijn om des schrijvers bedoeling te

(2) De aanhaling uit de pauselijke Encycliek doelt nochtans meer op de verklaring van afzonderlijke teksten, dan wel op de studie van het karakter zelf der boeken.

mogen loochenen van zuivere geschiedenis te boeken. Elders zal deze bedoeling wellicht twijfelachtig worden; in andere gevallen minus probabilis. Maar somtijds ook zal het critisch onderzoek ons tot de overtuiging brengen, dat de schrijver niet de historische voorstelling, maar enkel de daarin opgesloten les bevestigt. Dat groote voorzichtigheid hier raadzaam en geboden is, behoeft wel niet gezegd.

Buiten de geheel algemeene regels, zoeven aangeduid, zijn hier onmogelijk vaste wetten aan te geven. In menig geval moet het gezond verstand beslissen. Zoolang ieder mensch met zijn eigen hoofd moet denken, zal de wetenschap een droombeeld blijven, wanneer men geen speelruimte laat aan ieders persoonlijk denkvermogen. Wie alleen van objectieve wetenschap weten wil, bewijst enkel, dat zijne subjectieve denkkraacht aan de wetenschap der objectieve waarheid niet zal ten goede komen.

Onderstellen wij echter eens, dat de historische leer van sommige bijbelverhalen inderdaad door het critisch onderzoek twijfelachtig werd. Zou daarom noodzakelijk de leer over geloof en zeden ook duister worden?

Neen, deze is niet minder duidelijk in eene parabel dan in de meest strenge historie. Bevat het boek Job eene ware geschiedenis? Meerderen betwijfelen dit. Maar hangt, bij Job, de duidelijkheid zijner godsdienstige leer van de bevestiging of ontkenning dezer vraag af?

Waar het duidelijk is, dat de Bijbel de historie inderdaad bevestigt, staat het natuurlijk vast, dat geen Katholiek aan hare waarheid mag tornen. Waar de geloofsleer, die explicite door den gewijden schrijver wordt bevestigd, de historische werkelijkheid van het verhaalde vordert of veronderstelt, wordt ook deze noodzakelijk minstens implicite bevestigd en is dus eveneens onfeilbaar zeker.

Maar niet zelden is de godsdienstige of theologische leer geheel en al onafhankelijk van de historische waarheid.

Zou het nu echter den geloovige moeten ontstellen, wanneer, in zulke gevallen, de historische leer van den Bijbel soms twijfelachtig was? Zou de H. Schrift daardoor, onder zuiver godsdienstig oogpunt, ook maar het minste van hare waarde verliezen? Zoo wordt bv. door velen de historische zin des verhaals van Osee's huwelijk geloochend. Maar is daarom dit verhaal in den Bijbel misplaatst? Wat God ons door zijne heilige boeken heeft willen leeren, is vóór alles de kennis van die waarheden, welke ons den weg wijzen naar Zijnen schoonen Hemel. Indien dus hier of daar ook inderdaad de historische leer des Bijbels duister of twijfelachtig mocht worden, zou de H. Schrift, wat hare godsdienstleer betreft, toch nog voor de geloovigen volstrekt dezelfde waarde behouden als tevoren.

Het spreekt vanzelf, dat ieder mensch met gezond verstand niet zonder gewichtige redenen den histo-

rischen zin zal prijsgeven. Wij hebben dit herhaaldelijk en duidelijk genoeg gezegd en willen hierover verder geene woorden verspillen. Onze beginselen trachten wij zoo breed mogelijk aan te leggen; doch breede beginselen vooral vorderen groote voorzichtigheid bij hunne toepassing. Wij komen openhartig genoeg voor onze overtuigingen uit; men leze dus niets tusschen de regels en schrijve ons geene beweringen toe, welke ons vreemd zijn. Waar een Katholiek getrouw de leeringen volgt der H. Kerk, kunnen somwijlen aanmaningen tot voorzichtigheid slechts dienen om hem verdacht te maken bij zijne geloofsgenooten.

* * *

„Maar” — zoo hoor ik een tegenstander zeggen — „volgens uwe bewering moet elke bevestiging van een geïnspireerden schrijver onfeilbaar waar zijn; waarom dan over den historischen zin geredetwist, waar het Israëls geschiedboeken geldt? Is de bedoeling der schrijvers om den historischen zin te bevestigen hier niet overduidelijk?”

Zijn wij hier vooral „voorzichtig”, vrienden. De oude Hebreuwsche schrijvers vatten gewis de roeping der geschiedenis op, gelijk deze algemeen werd opgevat in hun eigen tijd. Wij mogen hun geen bedoelingen toeschrijven en geene eischen stellen, welke alleen voor de moderne historici gelden. Zooals wij reeds zeiden, hopen wij elders de Hebreuwsche

historiografie breedvoeriger te bespreken; hier slechts enkele beschouwingen.

Wie de geschiedschrijvers der oudheid wil beoordeelen, geve zich eerst wel rekenschap van het verschil der tijdsomstandigheden. (1) De oude historici beschikten voorwaar niet over zoo menigvuldige groote bibliotheken en archieven als de moderne; zij ontvingen nog geen maandelijksche catalogen der talloze, pas verschenen boeken; zij kenden onze tijdschriften en dagbladen nog niet! De schrijver der vorige eeuwen leefde in een tijd, toen, wegens gebrek aan verkeersmiddelen, de wereld nog niet, gelijk thans, één dorp mocht heeten, maar des schrijvers dorp en omgeving niet zelden zijne geheele wereld was.

Meestal ontbrak hem een voldoende bronnen-materiaal. Het bestaan zelf der bronnen, die misschien in eene of andere bibliotheek berustten, was elders dikwerf onbekend.

Moesten dus de oude historici, die de geschiedenis van lang vervlogen eeuwen wilden schrijven, zich niet dikwijls bepalen tot het opteekenen van overleveringen, voor wier historisch karakter zij persoonlijk onmogelijk konden instaan? Ontbraken hun niet de meest noodzakelijke middelen van toezicht of contrôle? Zeer dikwijls immers stonden hun geen berichten van tijdgenooten ten dienste. Dikwijls ook beschikten zij niet over geschriften van verschillende personen over of uit

(1) Wij spreken voorloopig alleen van de profane schrijvers.

denzelfden tijd, maar bezaten zij slechts een enkel handschrift, waarvan zij de betrouwbaarheid niet konden nagaan. Welk soort van historiografie moest daarom in den ouden tijd noodzakelijk ontstaan, wanneer het bv. de geschiedenis gold der oorsprongen van een volk?

Nemen wij een schrijver uit de middeleeuwen of uit het tijdvak der Vaders. Zoo verhaalt ons bijv. Clemens Alexandrinus, dat de tempel van den Vrede, te Rome, door Numa gebouwd was. Ligt nu in het feit, dat Clemens deze overlevering vermeldt, noodzakelijk opgesloten, dat hij persoonlijk het streng geschiedkundig karakter dier overlevering bevestigt? Of bevestigt hij misschien eenvoudig het bestaan der overlevering, die destijds gangbaar was? Kon een verstandige schrijver, die de onbetrouwbaarheid der latere overleveringen kende, op haar gezag alleen, de historische werkelijkheid van het verhaalde bevestigen? Of werd bij zijn verhaal, waarin hij alles zelf scheen te bevestigen, deze restrictio mentalis, uit den aard der zaak, verondersteld? De ouden konden voorzeker aan hunne historici geen zeer hooge eischen stellen. Geen rechtspraak zonder getuigen: gene strenge historie zonder bronnen. Wisten alle verstandige lezers, hoe de geschiedboeken hunner tijdgenooten verstaan moesten worden? Bracht de plicht des schrijvers wellicht niet mee, dat hij persoonlijk voor de waarheid van al het verhaalde moest instaan en wilde hij misschien eenvoudig de tolk zijn van zijn zegsman?

Vragen wekken vaak gedachten. Zij brengen ons op den weg der waarheid, waarop wij straks, aan de hand der Vaders, onbevreesd zullen voortschrijden. De leeringen der Vaders zullen echter voor den lezer beter verstaanbaar worden, wanneer hij nog even over de volgende vragen wil nadenken.

Welke was, naar de zienswijze onzer vaderen, de roeping der historiografie? Welke waarde hechtten de ouden aan sommige geschiedenissen, afgezien van de daarin vervatte, nuttige leeringen op ander, meer praktisch gebied? Welk doel beoogden zij, waar zij ons het verleden verhaalden van hun volk of stad? Was de strenge en bloote historische werkelijkheid steeds het doelwit van hun streven en trachtten zij dus alle bestaande gegevens op te sporen, om de juiste waarheid te achterhalen? Mochten zij geene verhalen eenvoudig overnemen, al waren deze niet historisch zeker, wanneer de overlevering bv. heilzame lessen bevatte van vaderlandsliefde of godsdienstzin? Kon eene legende somwijlen geene schoonere leer bevatten, dan het koud verslag der werkelijkheid?

Indien het hun ten slotte somwijlen alleen om deze leer te doen was, dwaalden zij dan, wanneer zij verhalen overnamen, waarin de werkelijkheid minder trouw was weergegeven? Moesten zij tevens critiek leeren aan hunne tijdgenooten? Mochten zij nooit eenvoudig uitgaan van de heerschende meeningen en hieraan, zoo niet wijsgeerige (1), althans oratorische

(1) Argumenta ad hominem.

bewijzen ontleenen? De vorm van argument is immers niet zelden slechts eene oratorische wending. (1)

Wie thans geschiedenis schrijft, bevestigt voorzeker ook persoonlijk het geschrevene. De middelen om de waarheid te achterhalen en de betrouwbaarheid van vroegere schrijvers na te gaan, zijn thans zoo menigvuldig; in deze eeuw zijn zoo tallooze bronnen opgespoord; de nieuwere werken leeren ons deze zoo gemakkelijk vinden en raadplegen; aan bibliotheken, archieven, boeken en tijdschriften is zoo groote overvloed, dat inderdaad een geheel andere trant van historiografie is ontstaan.

De zuivere waarheid, en deze alleen, is het doel der moderne wetenschappelijke geschiedvorsching. De moderne historicus haalt getrouw zijne bronnen aan; hij vergelijkt de vele getuigenissen, die hem ten dienste staan. De geschiedvorschers beschikken thans over voldoende gegevens, om, in vele gevallen althans, een eigen vonnis te vellen over de gedaagden uit het verre verleden.

Wanneer onze huidige historici verhalen opteekenen, die slechts op twijfelachtige gegevens berusten, zijn zij verplicht dit uitdrukkelijk te vermelden. Hunne lezers verwachten en veronderstellen dit met recht. In den ouden tijd, evenwel, kwam het gemis aan toereikende gegevens zóó menigvuldig voor, dat het dikwijls, uit den aard der zaak, geene vermelding behoefde. Het sprak vanzelf. Menige schrijver zou

(1) Hierop komen wij elders terug. De brieven van Paulus bijv. leveren hiervan menig voorbeeld op.

anders bijna op elke bladzijde zijne waarschuwingen hebben moeten herhalen!

„Ce n'est guère que depuis trois siècles” — zegt Pater de Smedt S. J. — „que les savants ont pris la louable habitude de ne jamais avancer un fait sans citer leurs sources d'information. Les anciens écrivains, ecclésiastiques ou profanes, ne se croyaient pas obligés à tant de précaution. Ils parlent de faits, dont plusieurs générations les séparent, comme s'ils en étaient les témoins . . . aux détails recueillis dans les monuments historiques, ces écrivains en mêlent d'autres puisés dans une tradition orale d'origine incertaine.” (1)

Tegen blind geloof aan hunne verhalen waarschuwen ons, nu en dan, de oude schrijvers zelf. Meent niet, zoo zeggen zij ons, dat wij persoonlijk alles bevestigen, wat wij verhalen. Het leerzaam opstel van Dr. Brom over St. Nicolaas, zijn feesten en gebruiken (2) geeft hiervan een treffend voorbeeld. Dr. Brom haalt hier nl. eene opmerking aan van Dr. Graesser over Jacobus de Voragine. „Onze Jacobus”, zoo getuigt Graesser, „vertelt menigmaal fabelachtige historieën; maar als wij nauwkeuriger acht geven op zijn woorden, dan wil hij lang niet alles, wat hij verhaalt, voor waar gehouden hebben; neen, herhaaldelijk vermaant hij met ronde woorden, dat hij slechts

(1) *Principes de critique historique*, p. 177. Eusebius maakt hier eene loffelijke uitzondering. Waar hij geen bronnen vindt, doet hij dit opmerken door «men zegt» of «men vertelt».

(2) *De Katholiek*, Jrg. 1898, bl. 62 vv. en 139 vv.

oververtelt wat hem werd medegedeeld, en dat hij niet kan getuigen of de zaken zich werkelijk zoo hebben toegedragen.“ (1)

Iets dergelijks vinden wij bij den H. Hieronymus. „On ne doit pas lui attribuer tout ce qui se trouve dans ses Commentaires et ses Remarques sur l'Écriture; car il y rapporte quelquefois des explications qui ne sont pas orthodoxes, lesquelles il avait lues dans les livres des Juifs ou des Hérétiques, comme il l'avoue lui-même, ayant donné des règles pour distinguer dans ses Écrits ce qui était véritablement de lui d'avec ce qui n'en était point. Il justifie par ce moyen le reproche qu'on lui faisait de son inconstance et de la diversité de ses sentiments.“ (2) „En effet, la coutume de ce savant Père dans ses Commentaires est plutôt de rapporter ce qu'il a lu dans les autres commentateurs que d'établir ses sentiments. C'est pourquoi il n'est pas surprenant d'y trouver quelquefois des opinions opposées.“ (3)

Waar de oude geschiedschrijvers iets verhalen, is het dus niet al tijd en per se duidelijk, dat zij het streng historisch karakter der voorstelling persoonlijk bevestigen.

* * *

Wij spraken tot hiertoe van de profane geschiede-

(1) bl. 146.

(2) *R. Simon*. Hist. Crit. du V. T., Liv. III, Chap. IX. p. 394. Rotterdam 1685.

(3) *R. Simon*. Hist. Crit. du N. T. Chap. XXII p. 265. Rotterdam 1689.

nis. Doch mochten ook de gewijde schrijvers de opvatting hunner tijdgenooten betreffende de geschiedenis en hare roeping niet deelen? Mocht God hen geene geschiedenis laten schrijven volgens den bestaanden trant van historiografie? Moesten zij steeds echt wetenschappelijke, critische geschiedenis boeken, zooals deze thans wordt opgevat?

„Men vergeete niet“, zegt prof. Wildebroer, „dat het Israëls geschiedschrijvers volstrekt niet te doen is om in onzen zin historie te geven, d. w. z. een critisch onderzocht bericht van gebeurde dingen.“ (1) De even geloovige als geleerde hoogleeraar van Groningen geeft hier slechts het algemeen gevoelen der critici aan.

Om de katholieke lezers te overtuigen, voor wie deze studie bestemd is, doen wij echter bij voorkeur een beroep op de Kerkvaders. Eer wij de Vaders aan het woord laten komen, meenen wij nochtans op een tekst uit den Bijbel zelf te moeten wijzen.

Gelijk wij weten, is het tweede boek der Machabeën eene compilatie uit profane bronnen. Welnu, de schrijver getuigt uitdrukkelijk, dat hij zijn werk heeft geschreven „ohne Gründen, Zeugen nachzuforschen.“ (2) De verantwoordelijkheid voor de streng historische waarheid zijner verhalen verschuift hij op de schrijvers zijner bronnen: „Veritatem quidem de singulis concedentes auctoribus
(τὸ μὲν διακριθεὶς περὶ ἐκείνων τῶν συγγραφέων παρρηχῶς ἔταυτες)

(1) *Jahvedienst en volksreligie*, bl. 11. Groningen 1898.

(2) *Allioli* i. h. 1.

ipse autem secundum datam formam brevitati studentes.” (1) De vertaling der Vulgaat is vrij, maar daarom niet minder juist.

Wanneer wij de verhalen van den Bijbel naar waarde willen schatten, dienen wij wel te bedenken, dat het volk wars is van dorre wijsgeerige bespiegelingen. Het volk houdt van verhalen. Eene parabel of leerrijke geschiedenis zegt gewonen menschen meer dan het meest scherpzinnige syllogisme. Zij verstaan de leer der erfzonde beter in Genesis dan bij Paulus. Nochtans ook bij Paulus zelf vinden wij dikwijls den echten volksleertrant. Niemand, zeiden wij eenige bladzijden hooger, zou het karakter der H. Schrift meer miskennen, dan wie daarin de wijsgeerige ontwikkeling zocht van een theologisch stelsel.

„Convenit Sacrae Scripturae” — zoo leert de H. Thomas — „quae communiter omnibus proponitur, secundum illud (Rom. I, 14): Sapientibus et insipientibus debitor sum, ut spiritualia sub similitudinibus corporalium proponantur; ut saltem vel sic rudes eam capiant, qui ad intelligibilia secundum se capienda non sunt idonei.” (2)

Voor de bijbelsche geschiedenis is deze opmerking van groot belang, „cum multae parabolae et allegoriae sint dictae (in lege et prophetis).” (3)

* * *

(1) II Mach. II. 29 (Sept. v. 28) Cfr. v. 31. (2) 1, Quaestio 1 a. q. in c.
(3) *S. Irenaeus*, Contra Haereses, lib. I, cap. III. P. G. VII, p. 478.

Geen enkele Kerkvader heeft hier voorzeker meer gezag dan de H. Hieronymus. „Hieronymus . . . a singulari Bibliorum scientia magnisque ad eorum usum laboribus nomine doctoris maximi praeconio Ecclesiae est honestatus.” (1) „Deus” — zoo bidt iedere Roomsche priester op den feestdag van dezen grooten heilige — „qui Ecclesiae tuae in exponendis sacris Scripturis beatum Hieronymum, Confessorem tuum, Doctorem maximum providere dignatus es, praesta quaesumus; ut ejus suffragantibus meritis, quod ore simul et opere docuit, te adjuvante, exercere valeamus.” (2)

Zou de Doctor Maximus, indien hij thans leefde, de beginselen der moderne, katholieke critici gevaarlijk achten voor de leeringen der Kerk?

Hoe hij over de bijbelverhalen denkt, laat de H. Hieronymus misschien nergens duidelijker uitkomen, dan in zijn brief aan Pammachius „de optimo genere interpretandi“ (3)

De gezaghebbende Kerkvader wijst eerst op de groote vrijheid, waarmede de Grieksche Vertalers en de schrijvers van het Nieuwe Verbond den tekst van het Oud Testament behandelen. Na aangetoond te hebben, hoe zij wars van alle Talmudische letterknechterij, zelfs niet opzien tegen veranderingen en inlasschingen van betrekkelijk grooten omvang, bespreek de H. Hieronymus, al is het per accidens, het vraagstuk, dat ons thans bezig houdt.

(1) Enc. *Providentissimus Deus*, Op. cit. p. 211.

(2) Missale Romanum.

(3) Ep. 57. P. L. XXII. pp. 568—579.

Hij vestigt de aandacht van Pammachius op het feit, dat de bijbelsche schrijvers veel minder gewicht hechten aan de streng historische nauwkeurigheid van het verhaalde dan wel aan de godsdienstige les, die in het verhaalde ligt opgesloten. In geval van onnauwkeurigheid, zegt de heilige Kerkvader, zou het echter volstreckte onkunde der H. Schrift verraden, indien men daarom de gewijde schrijvers van dwaling beschuldigde. Wij hebben hier eenvoudig *errores materiales*, die in werkelijkheid geen dwalingen zijn; zij worden alleen zoo genoemd door den wijsgeer, die, om wille der duidelijkheid, eene onderscheiding boven de bloote ontkenning der dwaling verkiest. Dwaling, immers, kan enkel in het oordeel liggen. En wat de Bijbel hier wil bevestigen, zegt Hieronymus, is alleen de godsdienstige zin of les.

Zoo schrijft de Evangelist Mattheus, weliswaar, eene profetie van Zacharias aan Jeremias toe (1); maar daarom leert hij nog volstrekt geene dwaling! „*Accusent Apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico nec cum Septuaginta congruat translatoribus, et quod his majus est, erret in nomine, pro Zacharia quidem Jeremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere, cui curae fuit non verba etsyllabas aucupari sed sententias dogmatum ponere.*” (2) (*)

„*Marcus inducit ad Pharisaeos Salvatorem loquen-*

(1) Matth. XXVII, 9.

(2) Loc. cit. p. 572 sq.

(*) Hieronymus ontkent hier en elders geenszins de *inspiratio verbalis*, gelijk wij deze hier boven verklaarden. Cfr. *Zanecchia*, pp. 167 399.

tem : „Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit et esurivit ipse et socii ejus; quomodo ingressus domum Dei sub Abiathar Pontifice et panes propositionis comedit, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus?” (M a r c. II. 25, 26 et L u c. VI. 3, 4). Legamus Samuelem, sive, ut in communi titulo habetur, Regnorum libros, ibique reperiemus non A b i a t h a r scriptum esse, sed A b i m e l e c h [Achimelech] Pontificem, qui postea a Doeg cum caeteris sacerdotibus, Saul jubente, percussus est.” (1)

„Et quomodo Marcus statim in principio voluminis sui posuit: „Sicut scriptum est in Isaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum”, quod non dicitur in Isaia, ut diximus, sed in M a l a c h i a, novissimo duodecim Prophetarum? Solvat hanc quaestiunculam imperita praesumptio et ego erroris veniam deprecabor.” (2)

„Lucas vir apostolicus et Evangelista scribit Stephanum primum Christi martyrem in Judaica concione (contentione) narrantem: „In septuaginta quinque animabus descendit Jacob in Aegyptum: et defunctus est ipse, et patres nostri translati sunt in Sychem et positi sunt in sepulcro quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor patris Sychem“ (A c t. VII 15, 16 et G e n. XXIII). Hic locus in Genesi multo aliter invenitur, quod scilicet Abraham emerit ab Ephron Hethaeo, filio Seor juxta Hebron,

(1) p. 575.

(2) Ibidem.

quadringentis drachmis argenti, speluncam duplicem et agrum circa eam, sepelieritque in ea Saram uxorem suam. Atque in eodem legimus libro, postea revertentem de Mesopotamia Jacob cum uxoribus et filiis suis, posuisse tabernaculum ante Salem urbem Sychemorum, quae est in terra Chanaan, et habitasse ibi, et emisse partem agri in quo habebat tentoria ab Emor patre Sychem centum agnis ⁽¹⁾: et statuisset ibi altare et invocasset ibi Deum Israel (Ibidem XXXIII). Abraham non emit specum ab Emor patre Sychem, sed ab Ephron filio Seor: nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quae corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem Patriarchae non sunt sepulti in Arboch sed in Sychem, qui ager non est emptus ab Abraham sed a Jacob (Jos XXIV 32). Differo solutionem et istius quaestiunculae, ut obtrectores mei quaerant et intelligant non verba in Scripturis considerata sed sensus. ⁽²⁾

De H. Hieronymus, die vluchtig alle boeken van het Nieuwe Testament doorloopt, verwijst hier nog naar verscheidene andere teksten van denzelfden aard. Het besluit van den heiligen Kerkvader luidt: „Ex quibus universis perspicuum est, Apostolos et Evangelistas in interpretatione veterum Scripturarum sensum quaesisse, non verba, nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret.“ ⁽³⁾

(1) Of de onnauwkeurigheid werkelijk is of schijnbaar, is hier van geen belang. Wij vragen enkel naar *het oordeel van S. Hieronymus*.

(2) pp. 576 sq. (3) p. 575.

Wat de Doctor Maximus hier door „verba“, „ordo“ en „sermones“ bedoelt, blijkt overvloedig uit onze aanhalingen.

Wie staat dus wel het dichtste bij den H. Hieronymus, de criticus of zijn tegenstander? En wie verdedigt de ware Roomsche traditie, de volgeling van S. Hieronymus of zijn bestrijder?

Nochtans merke men wel op, dat het verschil van zienswijze hier niet de leer der inspiratie raakt; het afwijkend oordeel betreft alleen het literarisch-historisch karakter der bijbelboeken, d. w. z. de bedoeling hunner schrijvers. Het geldt een letterkundig, geen dogmatisch vraagstuk. Dwaling kan hier evenwel aanleiding geven tot verkettering van groote waarheden; hoe noodzakelijk somwijlen de onderscheiding is tusschen voorstelling en leer, blijkt reeds voldoende uit de voorafgaande aanhalingen. „Haec replico, non ut Evangelistas arguam falsitatis (hoe quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Juliani) sed ut reprehensores meos arguam imperitiae.“ (1)

„Quasi non multa in Scripturis sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat!“ (2) Dezen uitroep van den H. Hieronymus vinden wij zóó veelbeteekenend, dat wij niet kunnen nalaten dezen tekst hier nog te herhalen.

(1) S. Hieronymus *loc. cit.* p. 575.

(2) *In Jeremiam Prophetam*, cap. XXVIII vv. 10, 11. P. I. XXIX. p. 855.

„Historiae veritas et ordo servatur, sicut praediximus, non juxta quod erat, sed juxta buod illo tempore putabatur“. (1).

„Relege omnes et veteris et novi Testamenti libros, et tantam annorum reperies dissonantiam et numerum inter Judam et Israel, id est inter regnum utrumque, confusum, ut hujuscemodi haerere quaestionibus non tam studiosi quam otiosi hominis esse videatur... Quid enim prodest haerere in littera et vel scriptoris errorem vel annorum seriem calumniari, cum manifestissime scribatur (II Cor. III): Littera occidit, spiritus autem vivificat?“ (2).

Och, waren er toch nooit zulke „otiosi homines“ opgestaan!

Aan paus Damasus, wiens vraagbaak de H. Hieronymus was, verzekert de groote Kerkvader, dat de Bijbel wemelt van „spiritualia“, die, in den streng historischen zin opgevat, volstrekt „indissolubilia“ moeten heeten. Onder de „multa hujusmodi“ haalt hij o. a. de volgende voorbeelden aan: „Mathuselem quatuordecim annos post diluvium vixisse dicitur, nec tamen ingressus est arcam cum Noe... Agar quoque Ismaëlem, quasi lactantem et tenerem portat in humeris, cum decem et octo ferme et amplius reperiatur annorum: et ridiculum sit tam grandem juvenem matris

(1) Ibidem, pp. 856 sq.

(2) Ep. 72, n. 5. P. L. XXII, p. 676.

sedisse cervicibus. Roboam vero filius Salomonis quadragesimo primo aetatis suae anno regni sumpsit exordium et regnavit in Jerusalem annis sexdecim; cum utique pater ejus duodecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnaverit et undecimo filium generare non quiverit.“ (1)

Toen de danseres aan Herodes het hoofd van Joannes den Dooper vroeg, zoo lezen wij bij Matthaëus, „contristatus est rex“. De H. Hieronymus geloofte dit evenwel niet. „Consuetudinis Scripturarum est“, zegt hij, „opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur.“ (2)

Heeft de lezer ooit vermoed, dat de Doctor Maximus, wat zijne beginselen betreft, zóó dicht bij de moderne critici stond? Zou niet menigeen zijn hart hebben vastgehouden als wij, op eigen gezag, zoo boud gesproken hadden? Wij bekennen gulweg, dat, toen wij voor eenige jaren nader kennis maakten met de patrologie, vooral de werken van Hieronymus ons menige zoete verrassing hebben bereid.

Het grondbeginsel van Hieronymus' bijbelverklaring ligt voorzeker in de onderscheiding tusschen voorstelling en leer; wie dit beginsel verwerpt kan onmogelijk den Bijbel overal van dwaling vrij pleiten.

*
* *

Dat dwaling of tegenspraak slechts schijnbaar is,

(1) Ep. 36 n. 10. P. L. XXII, p. 456 sq.

(2) In *Matth.* cap. XIV, v. 9.

bewijst de apologeet echter veel gemakkelijker, wanneer deze niet bij een en denzelfden schrijver voorkomt, maar uit de gezegden wordt opgemaakt van verschillende schrijvers, die de zaken van een verschillend standpunt beoordeelen.⁽¹⁾ Ook wordt de moeielijkheid tegen de inspiratie veel geringer, wanneer men weet, dat de gewijde schrijver eene oudere bron citeert, voor wier historische nauwkeurigheid hij misschien niet borg wil blijven.

Zou daarom de H. Hieronymus, die aldus over het geschiedkundig karakter van den Bijbel oordeelde, de studie der bronnenontleding niet met beide handen hebben aangegrepen, indien hij geleefd had in onze eeuw van critiek? Lange jaren reeds zijn de bijbelverhalen onderworpen aan een scherpzinnig, critisch onderzoek. Wij weten thans beter, dat veel materiaal van profanen oorsprong is; ook de aard van de historiographie der oude Semieten is thans beter gekend. Sprak dus de H. Hieromus reeds in zijn tijd met zoo groote vrijheid over de geschiedenis der bijbelboeken, zou hij thans meer bevreesd zijn voor de voorstanders der zoogenaamde „traditie“, tegen wier vaders de Palestijnsche kluizenaar zijn geheel leven heeft gekampt?

Wij hebben de geschiedenis van het Protestantisme niet genoeg van nabij onderzocht; maar toch vermoeden wij, dat de eeuw van Luther van grooten invloed is geweest op zekere „traditioneele“ bijbelverklaring;

(1) «Souvent pour faire disparaître toute opposition entre les récits, il suffit d'observer que les circonstances qui paraissent contradictoires se rapportent à différents temps. . .» *De Smedt S. J.* Ouvr. cité, p. 135.

ook bij de Katholieken, die natuurlijk voor niemand wenschten onder te doen in eerbied voor de H. Schrift. Iedereen oordeele hier zelf; wat ons betreft, wij verdedigen in alle geval eene echt Roomsche „traditie“. Op den naam van „conservatief“ hebben wij minstens evenveel recht als onze geloofsbroeders, die eene andere richting zijn toegedaan.

* * *

De Protestantsche lezer versta ons hier echter wel. Naar onze meening is door de verwerping van het kerkelijk leergezag, in den beginne, het goddelijk karakter der H. Schrift zóó zeer op den voorgrond geschoven, dat het menschelijk element des Bijbels meer dan vroeger uit het oog werd verloren. Wanneer men zich niet streng aan de letter hield, kon immers een boek, zoo duister als de Bijbel op vele plaatsen is, zonder gezaghebbende verklaring onmogelijk de noodige éénheid der gemeente bewaren. Dat zonder leergezag de Kerk van Christus wagenwijd openstond voor scheuringen en ketterijen, moest meer en meer blijken. Hieruit moest dan ook bij de geloovige gemeente de neiging ontstaan, om hen te verketteren, die afweken — niet meer van de uitspraken van het kerkelijk leergezag, dat vroeger de gedingen beslechtte — maar van de doode letter van het bijbelboek. (1)

(1) Wij redeneeren hier — men vergeete het niet — *a priori*. Wij kunnen moeilijk gelooven, dat de geschiedenis ons hier zal logenstraffen; om volle zekerheid te hebben, ware echter een nader onderzoek vereischt. Mocht iemand ons van dwaling overtuigen, dan geven wij onze meezing gaarne voor eene betere.

Wij beweren echter geenszins, dat het toenmalige gemis aan critischen geest te wijten zou zijn aan het Protestantisme; veeleer heeft het Protestantisme de geleerden tot eigen onderzoek aangespoord, toen het geloof op gezag der Kerk te loor ging.

Dat de Roomsche geleerden gedurende de middeleeuwen zoo weinig gezien werden op den weg, waarop o. a. Hieronymus hen was voorgegaan, dient uit dezelfde oorzaak verklaard te worden, welke den bloei der natuurwetenschappen in de middeleeuwen belette: andere wetenschappen hielden destijds de belangstelling der geleerden gaande. (1) „Wie kommt es aber, wird mancher fragen, dass von Alberts Nachfolgern diese Richtung auf die Naturforschung keiner aufnahm und weiter führte? Auf diese Frage giebt einerseits die so ausgedehnte Beschäftigung mit der Spekulation die Antwort; anderseits war es vor allem die Vernachlässigung der selbständigen Beobachtung der wirklichen Welt, was nun statt der steigenden Entwicklung einen allmählichen abermaligen Verfall herbeiführte.“ (2)

* * *

De H. Hieronymus alleen heeft voor ons, Roomschen, op het gebied der H. Schrift zóó groot gezag, dat de Katholiek, die zijne voetsporen drukt, gerust mag zijn.

(1) Men herleze wat wij bl. 46 over het gemis van critische ontwikkeling bij de middeleeuwsche denkers zeiden.

(2) *Joseph Lallinger*. Albert der Grosse und seine Bedeutung für die Naturforschung. *Natur und Glaube*, S. 110, Jhrg. 1898.

Raadplegen wij nochtans ook de andere groote vertegenwoordigers der kerkelijke traditie. Dat S. Hieronymus alleen zou hebben gestaan in zijne beoordeeling van het historisch karakter der bijbelboeken, is reeds a priori uiterst onwaarschijnlijk.

* * *

Een andere reus der oude exegese is voorzeker Origenes. Wie ons hier op sommige dwaalleeringen van den Alexandrijnschen denker zou willen wijzen, leze eerst nog even Hieronymus. „Origenem post Apostolos Ecclesiarum magistrum nemo nisi imperitus negat.“ (1) „Quod si quis Judas zelotes opposuerit nobis errores ejus, audiat libere:

..... Interdum magnus dormitat Homerus,

Verum operi longo fas est obrepere somnum.“ (2)

Didymus van Alexandrië, de H. Gregorius Thaumaturgus en de H. Gregorius van Nyssa vereerden Origenes in de hoogste mate; de H. Martelaar Pamphilus schreef zijne apologie. Afgezien van enkele dwaalleeringen, die zijne grootendeels verloren werken aankleefden, is, naar ons oordeel, Origenes voor de Roomsche critici de meest gezaghebbende exegeet der oudheid, na den H. Hieronymus. „Origène est tout la science de son temps.“ (3) „Comme commentateur des Ecritures, Origène passe tous ses devanciers. Avec Théodore de Mopsueste

(1) Praefatio de Nom. Hebr.

(2) Ep. 84. P. L. XXII, p. 750.

(3) P. Battifol, La littérature grecque, p. 167. Paris 1897.

et Saint Augustin il représente l'interprétation ecclésiastique, et personnellement le parti pris de l'interprétation allégorique, comme Théodore celui de l'interprétation littérale, et Augustin une sorte de *via media* entre les deux systèmes.“⁽¹⁾

Hooren wij daarom, hoe de groote Alexandrijn over het geschiedkundig karakter der bijbelverhalen oordeelde. Zijn oordeel werpt voorzeker groot gewicht in de schaal, al achten wij zijne allegorische verklaring der teksten over het algemeen ongeschikt om de moeielijkheden op te lossen, waarop hij wijst.

„Scriptura“ — zoo leert Origenes — „*subnexuit historiae quod factum non est; imo quandoque quod fieri non poterat, quandoque autem, quod poterat quidem fieri, sed tamen factum non est.*“⁽²⁾

„*Quis igitur sanae mentis existimaverit primam et secundam et tertiam diem, et vespereum et mane sine sole, luna et stellis, et eam quae veluti prima erat, diem sine coelo fuisse? Quis adeo stolidus ut putet Deum more hominis agricolae plantasse hortum in Eden ad Orientem, ubi lignum vitae posuerit quod sub oculos et sensus caderet, ut qui corporeis dentibus fructum gustasset vitam inde reciperet?*“⁽³⁾ Sed quid attinet plura dicere, cum innumera ejusmodi scripta quidem tamquam gesta sint, non gesta vero ut littera sonat, quivis,

(1) *Ibidem*, p. 170.

(2) *De principiis*, lib. IV n. XV. Cfr. *Origenis Opera* I, p. 282. Ed. Caillau, Paris 1844.

(3) Of dit ook in den strengen zin kan verklaard worden, doet hier niets ter zake. Wij vragen slechts hoe Origenes over den Bijbel dacht.

modo non plane stipes, colligere possit... unde colliget iis quae secundum litteram gesta sunt, alia attexta esse quae non contigerunt.“⁽¹⁾

„Neque enim ullo modo convenit ea quae in Ezechiele de Pharaone Aegypti rege habentur, de homine aliquo dici qui Aegypto imperavit vel sit imperaturus, ut planum erit observantibus: sic quae de principe Tyri scripta sunt, de homine quopiam qui Tyri principatum gesserit, intelligi non possunt.“⁽²⁾

Hoe ver Origenes ging, moge blijken uit dezen enkelen volzin: „Multo enim plura sunt secundum historiam vera, quam quae mere spiritualia illis attexta sunt.“⁽³⁾ Wie dit zeide, moest onzeggelijk veel voor niet streng historisch houden!

Al verwerpen wij het stelsel der Alexandrijnsche allegoristen, hun oordeel over het geschiedkundig karakter der bijbelboeken blijft toch, gelijk wij zeiden, in dit geding van groot belang. Dat de oplossing eener moeilijkheid valsch is, bewijst geenszins, dat die moeilijkheid niet bestaat. De Alexandrijnsche School blijft dus getuigen, dat de gewijde geschiedboeken niet overal een even streng historisch karakter dragen.

* * *

Als tegenvoeter van Origenes, hoorden wij Battifol zoeven, onder de groote vertegenwoordigers der

(1) Lib. IV n. XVI, pp. 283 sq.

(2) Ibidem, n. XXII, p. 290.

(3) Ibidem, n. XIX, p. 287.

oude kerkelijke bijbelverklaring, Theodorus Mopsuestenus noemen. De Vaders der School van Antiochië schuwden, zooals men weet, de allegorische verklaringen der Alexandrijnen en vielen niet zelden in het andere uiterste, nl. de letterknechterij. Zoo beweerden sommigen bv., dat Adam en Eva vóór den zondeval niet konden zien, wijl toen eerst hunne oogen opengingen: „aperti sunt oculi amborum.“ (Gen. III 7). Maar ontkenden zij daarom volstrekt, dat het streng historisch karakter van sommige bijbelverhalen of voorstellingen onhoudbaar is? Neen, zij stelden slechts eene andere oplossing der moeilijkheid voor: wat eertijds feitelijk niet waar was in den strengen zin, werd waar gemaakt in Christus. Slechts in zooverre als het oude vaak „type“ was van het nieuwe, werd de waarheid van menige beschrijving uit van het oude Testament in de School van Antiochië erkend.

„Res veteris Testamenti“ — leert Theodorus — „aenigmati locum tenent, veritatis autem rerum sub Christo actarum magnitudo. Sic beatus David de populo dicit, quod derelicta non fuerit anima ejus in inferno, neque caro ejus viderit corruptionem (Ps. XV 10), quod in rerum natura cogitari non possit; sed metaphoricè et hyperbolice dicit ereptum fuisse periculo corruptionis. Attamen dictarum rerum veritas in Christo Domino apparuit... Cum vero multa hujusmodi in divina Scriptura ferantur...(1)

(1) Comment. in Joël, cap. II. F. L. LXVI, p. 231.

„Multa hujusmodi comperire licet, quae in praesenti percensere longum esset, quae dicta fuere hyperbolice, quoniam dictae rei veritatem non continent; sed tamen ita reapse se habent in Christo Domino.“ (1)

Het niet streng historisch karakter sommiger voorstellingen van den Bijbel erkennend, leerde Theodorus dus „vetera esse typum quandam posteriorum.“ (2) In deze waarheid vond hij de oplossing der niet geloochende moeilijkheid.

* * *

De lezer stelt echter misschien meer belang in het oordeel van Eusebius, den geschiedvorscher (3), die, zooals men weet, bijzonder veel werk heeft gemaakt van de bijbelsche tijdrekening. Welke was de slotsom van zijn onderzoek? Deze geeft hij ons in de Inleiding van zijn Kronieken:

„Deinde et noster hic sermo vehementi tes-

(1) Comment. in Zachariam, cap. IX. p. 558. Cf. p. 562.

(2) Comment. in Joannem, p. 319.

(3) Gewis, de oudheid heeft nog andere geschiedschrijvers gekend. Maar ook voor de besten onder hen verdient Lallinger's beschouwing over Albertus Magnus, als natuurkundige, onze aandacht. Na Albertus met lof te hebben overladen, vervolgt Lallinger: «Dass er aber ein Naturforscher in dem Sinne, in welchem wir heutzutage uns des Namens bedienen, nicht war, wird auch der begeisterte Lobredner Alberts zugestehen müssen. In die Reihe der Männer, deren folgenreiche Entdeckungen und Aufstellungen für die Geschichte der Wissenschaft epochemachend geworden sind, gehört er nicht. Wenn daher hervorragende Naturforscher der neuern Zeit wie Cuvier, Alex v. Humboldt ihm und seinen Schriften ihre Aufmerksamkeit zugekehrt und mit Achtung, ja Verehrung von ihm gesprochen haben, so bestimmten sie ohne Zweifel weit weniger die einzelnen Kenntnisse oder Erkenntnisse, die sie in den letzteren gefunden hatten . . . als vielmehr der allgemeine Umstand, dass in einer Zeit, welche überwiegend abstrakten Erörterungen zugewendet war, Albert für die einzelnen Gebilde und die mannigfachen Vorgänge der Natur ein eifriges und verständnisvolles Interesse bewahrte.» *Natur und Glaube*, Jhrg. 1898, S. 109.

timonio eandem Magistri sententiam⁽¹⁾ probabilem faciet: videlicet neque Graecorum neque Barbarorum neque aliarum quarumvis gentium, neque ipsorum Hebraeorum universalem chronologiam nos posse evidenter addiscere. Porro autem contenti erimus, si praesens noster tractatus ad duo statuenda nos adjuvet, nempe primo, ut nemo sibi persuadeat (quod hactenus a quibusdam factitatum est) fieri posse ut accurata scientia ratio temporum comprehendatur, quod profecto hallucinatio est...“⁽²⁾

„Ab obitu Mosis ad Salomonem templique aedificium liber quidem Judicum (quocum etiam... Apostolus Paulus in apostolicis Actis consentit) doctrinam temporum aliter tradit ac Regnorum historia et Hebraeorum traditio discrepans.“⁽³⁾

„Porro praeco Apostolus haud mihi videtur aliquam chronologiam voluisse proponere.... verum communi videtur usus lectione Judicum.“⁽⁴⁾

Zoo leert ook de H. Chrysostomus: „Paulum multa ex communi audientium sensu proferre neque ubique philosophari.“⁽⁵⁾

Het groote beginsel der onderscheiding tusschen voorstelling en leer keert telkens weer.

* * *

(1) «Non est vestrum nosse tempora.» *Act.* I 7.

(2) *Chronicorum* liber I, Proëmium, P. G. XIX, p. 403.

(3) *Lib.* I, Cap. XVI p. 161. Cfr. pp. 161—170.

(4) *Ibidem* p. 166.

(5) *In Epist. ad Philipp.* Cap. II, Homel. IX, P. G. XXXIII, p. 548

Onder de drie groote vertegenwoordigers van de kerkelijke bijbelverklaring dier dagen, noemde Battifol te recht, naast Origenes en Theodorus, den grooten bisschop van Hippone, S. Augustinus; geen enkele Kerkvader heeft meer invloed uitgeoefend op de middeleeuwsche Scholastiek. Naast S. Augustinus zullen wij daarom hier S. Thomas plaatsen.

De H. Augustinus liet zich voorzeker veel minder met historische vraagstukken in dan de H. Hieronymus; zijn gezag, op critisch terrein, is dan ook veel geringer. Zijn theologische beginselen op schriftuurgebied mag nochtans geen katholiek criticus over het over het hoofd zien. Hoe heftig de pennestrijd tusschen Augustinus en Hieronymus ook was (1), op dogmatisch gebied stonden de twee Kerkvaders ten slotte toch dezelfde beginselen voor.

Al legde de groote voorlooper der Scholastiek zich dus minder toe op de letterkunde en historie der H. Schrift, dan op hare godsdienstige leer; al liet hij daarom de onderscheiding tusschen zegswijze en bedoeling minder tot haar recht komen dan de H. Hieronymus, toch wist ook hij in de gewijde verhalen de voorstelling van de leer te scheiden.

Augustinus' oordeel over de bijbelsche gegevens, welke de natuurwetenschappen raken, leert ons paus Leo zelf. De Afrikaansche Kerkvader stelt her-

(1) Men leze hunne brieven bij Migne P. L. XXII, pp. 565—568, 647—651, 829—837, 907—931, 935—953. De H. Hieronymus liet S. Augustinus eerst geruimen tijd vergeefs uitzien naar een brief uit Bethleem en verwaardigde zich niet te antwoorden.

haaldelijk in het licht „scriptores sacros, seu verius „*Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur, noluisse ista (videlicet intimam adspectabilium rerum constitutionem) docere homines, nulli saluti profutura* (1)“; quare eos, potius quam explorationem naturae recte prosequantur, res ipsas aliquando describere et tractare aut quodam translationis modo, aut sicut communis sermo per ea ferebat tempora. . . .“ (2)

De voorstelling wordt dus aan het gewone spraakgebruik ontleend, dat op de toenmalige opvattingen berustte (3), maar deze voorstelling wordt niet door den Bijbel bevestigd; de schrijver stelt hierin geen belang. „*Ea secutus est quae sensibilibus apparent.*“ (4)

„*Moyses*“, soo leert inderdaad S. Thomas, naar het voorbeeld van S. Chrysostomus, (5) „*loquebatur rudi populo, qui nihil nisi corporalia poterat capere. . . et rudi populo condescendens sequutus est quae sensibilibus apparent.*“ (6)

„*Non semper ergo hagiographi scripserunt secundum rerum veritatem, sed nonnunquam secundum apparentiam rerum. Quapropter ille qui Scripturam secundum rerum veritatem exponit in illis particulis in quibus hagiographi locuti*

(1) De Gen. ad litt. II, 9, 20.

(2) Enc. *Prov. Deus*, Op. cit. p. 232.

(3) Zoo spreekt Job bv. van de poorten der onderwereld, welke hij onder de zee plaatst.

(4) S. Thomas, 1 q. LXX a. 4 ad 3.

(5) Cfr. Chrysostomus in Cap. I. Genes. Homel. II. P. G. XXIX, p. 29.

(6) Sum. theol. 1 q. LXXVII a. 4 in c. Cfr. 1 q. LXX ad 3.

sunt secundum rerum apparentias, nequaquam ha-
giographis errorem attribuere debet, sed sibi-
metipsi. Si omnes hoc Augustini monitum ⁽¹⁾
„Caveant ne aliquid temere et incognitum pro cog-
nito asserant” prae oculis haberent, similia inconve-
nientia haud darentur.” ⁽²⁾

Mag ditzelfde beginsel temet ook niet op de
geschiedenis worden toegepast? „Haec ipsa”—
zegt paus Leo — „deinde ad cognatas disciplinas,
ad historiam praesertim, juvabit transferri.” ⁽³⁾
En inderdaad, de koning der godgeleerden, de
H. Thomas, zet ook voor de bijbelsche geschie-
denis dit grondbeginsel op: „secundum opi-
nionem populi loquitur Scriptura.” ⁽⁴⁾

Bij zijne verklaring van Jud. v. 7 voegt Calmet
de volgende opmerking: „Quamobrem putandum est,
Judam ita usum esse hac sententia, ut ipse non
tenuerit quidem, sed adversus eos qui tene-
bant ad hominem torserit... Ubi dixerò usum
hac ratiocinatione Judam, quamquam fundamento
haud vero freta, nihil absurdius dicere mihi
videor, quam ubi tu asserueris Scriptores sacros ad
vulgi opinionem, sibi minime probatam, esse
locutos, cum de tartaro, abyssò, chao, regno
Plutonis, vinculis daemonum, daemone
Asmodaeo vinculis coercito in supe-
rioris Aegypti solitudine, gementibus

(1) S. Augustinus. In Genes. op. imperf. IX, 30.

(2) Zanecchia. p. 150.

(3) p. 234.

(4) I, II q. XCVIII a. 3 ad 2.

sub aquis gigantibus verba facerent....
veritas quae demonstranda suscipitur, minime
infirmatur ex eo, quod falsae sint hujusmodi
vulgi opiniones, quae ad rem ipsam aut nihil
aut levissime pertinent." (1)

* * *

Om ons geheel en al te overtuigen, dat S. Augustinus en S. Thomas inderdaad principiëel hetzelfde standpunt innamen als S. Hieronymus, moge een enkel voorbeeld volstaan.

De H. Schrift beschrijft de schepping der wereld in zes dagen en stelt ons o. a. het scheppen van Adam, en Eva zeer levendig voor. Ook de andere voorstellingen zijn uiterst duidelijk.

In zijn werk *De Genesi contra Manichaeos* houdt de H. Augustinus nog de vroeger algemeene, streng historische verklaring, volgens welke de wereld dus in zes dagen van 24 uren geschapen was. De perioden- en visioenen-theorieën werden inderdaad eerst mogelijk, toen men het onderscheid te veel uit het oog verloor tusschen voorstelling en leer, en, van den anderen kant, de natuurwetenschappen de onhoudbaarheid eener letterlijke, streng historische opvatting (2) hadden aangetoond

(1) Comment. litteralis in Epistolam B. Judae Apostoli, v. 7. — Cfr. Zanecchia, p. 162.

(2) Ook heden ten dage wordt zij echter nog door enkele geleerden verdedigd.

In zijne latere werken *De Genesi ad litteram* en *De Civitate Dei*, evenwel, leert Augustinus dat God feitelijk de wereld in één enkel oogenblik had geschapen. Vóór hem hielden dit reeds Clemens Alexandrinus, Origenes en S. Athanasius; na hem vinden wij nog dezelfde leer bij Cassiodorus en Isidorus Hispalensis. De meeste lezers kennen deze, hunne verklaring van het scheppingsverhaal; maar hebben zij wel ooit nagedacht over de vrijheid en breedheid van opvatting, waarvan dergelijke verklaring getuigt?

Ondanks de levendige voorstelling der H. Schrift, beweert Augustinus dus, dat de Almachtige de wereld in ééns uit het niet te voorschijn heeft geroepen.

Door de wereld bedoelt de Kerkvader hier de vier elementen, waaruit, volgens de opvattingen van dien tijd, alles was samengesteld. Deze oorspronkelijk vormlooze massa ontwikkelde zich tot den huidigen kosmos, niet door nieuwe scheppingen, maar door de stage werking der natuurkrachten zelf, welke God in de geschapen elementen had neergelegd. Van de levende wezens bestonden, bij de schepping der elementen, alleen de kiemen; deze ontwikkelden zich eerst naderhand en geleidelijk en brachten de planten en dieren voort.

Welk verschil tusschen deze leer van Augustinus en de voorstelling van den Bijbel!

„Quid ergo opus erat” — zoo vraagt Augustinus — „sex dies tam distincte dispositeque narrari? Quia scilicet ii, qui non possunt videre

quod dictum est: „Creavit omnia simul,” nisi cum eis sermo tardius incedat, ad id, quo eos ducit, pervenire non possunt.” (1)

In zijne *Summa theologica*, (2) spreekt de H. Thomas zich noch ten gunste der ééne verklaring noch ten gunste der andere uit. Elders nochtans schrijft de Engel der School: „Augustinus vult in ipso creationis principio quasdam res per species suas distinctas fuisse in natura propria, ut elementa, corpora coelestia et substantias spirituales; alia vero in rationibus seminalibus tantum, ut animalia, plantas, homines, quae omnia postmodum in naturis propriis producta sunt in illo opere, quo, post senarium illorum dierum, Deus naturam prius conditam administrat, de quo opere dicitur: Pater meus usque modo operatur (Joan. V); nec in distinctione rerum attendendum esse ordinem temporis sed naturae et doctrinae. (3) S. Ambrosius vero et alii sancti ponunt ordinem temporis in distinctione rerum servatum, et haec positio (i. e. thesis) est communior et magis consona videtur litterae quantum ad superficiem, sed prior est rationabilior et magis ab irrisione infidelium Scripturam defendens.” (4) „Et sic distinguitur

(1) De Gen. ad litt. lib. IV, cap. XXXIII, n. 52.

(2) l. q. LXXIV, a. 2.

(3) Hadde men dit toch nooit vergeten! Niet de *wordende*, maar de *bestaande* wereld heeft de gewijde Schrijver voor oogen: geheel die bestaande wereld, met al hare onderdeelen, is het werk van God.

(4) Cfr. Mgr. Lamy, Comment. in librum Geneseos, l. p. 99. Hier wordt verwezen naar IV *Sent.* Dist. 12 a. 2 — waar de tekst echter niet te vinden is.

dies secundum naturalem ordinem rerum cognitarum, non secundum successionem cognitionis aut secundum successionem productionis.“ (1)

Wie met de schilderachtige voorstellingen van den Bijbel de beschouwingen dezer Doctores Ecclesiae vergelijkt, zal wel niet meer betwijfelen, dat ook zij het beginsel van Hieronymus aannamen en wisten toe te passen.

Laten wij de breede opvattingen onzer oude, groote godgeleerden in eere houden. Voorzeker, om critiek te leeren, moeten wij niet bij de ouden ter schole gaan; op letterkundig en historisch gebied spant onze eigene eeuw de kroon. Maar gaan wij tot hen om de beginselen der echte Roomsche traditie te leeren kennen, die den waren „conservatief“ eeuwig dierbaar blijven. Gaan wij tot hen, om alle kleinzieligheid te verbannen, welke het zwijgen oplegt aan het gezond verstand.

* * *

De voorstelling van de schepping der vrouw staat ons allen levendig voor den geest. Doch mag een Katholiek zich niet eens afvragen, of de schrijver ook de bedoeling heeft om het historisch karakter zijner voorstelling te bevestigen?

„Cogor ex ipso textu et contextu“ — zoo spreekt

(1) I q. LXXIV a. 2 in c.

kardinaal Cajetanus — „intelligere hanc mulieris productionem non ut sonat littera, sed secundum mysterium, non allegoriae, sed parabolae.“ (1) „Nec obstat quod productio mulieris ex costa viri a Scriptura narratur per modum historiae rei gestae; tum quia non minus narrantur per modum historiae sex dies naturales cum vespere et mane et tamen non oportet intelligere opera illa fuisse facta per hujusmodi naturales dies; tum quia poena serpentis inferius per modum quoque historiae describitur, et tamen puerile esse constat intelligere illam corporaliter ut sonat.“ (2)

Over de groote kennis van Adam, die het wezen der dieren moest doorschouwen, om aan elk dier zijn eigen naam te geven, hebben godgeleerden diepzinnige en — suppositis supponendis — ware beschouwingen geleverd. (3) Ziehier evenwel, hoe Cajetanus over de bijbelsche voorstelling dacht. „Adducere animalia coram Adam et non invenire inter ea adjutorium correspondens ei, si secundum litteram intelligatur, ridiculam inquisitionem significat: in cujus enim mente verti poterat in dubium an inter aves inveniretur adjutor correspondens Adae?“ (4)

ONDANKS VON HUMMELAUER'S KORT BESCHIED AAN

(1) In Gen. II, 22. Cfr. *Lagrange*. Revue biblique 1897, p. 364.

(2) Von Hummelauer, i. h. l. De opmerking behoudt hare waarde, al stelt deze geleerde Jezuiet zelf eene andere verklaring voor.

(3) Welke taal Adam sprak, wordt echter niet vermeld. Of *paard*, *equus*, *horse* of wel *cavallo* het innerlijk wezen van dit dier beduidt, evenmin.

(4) I. h. l. Cfr. *Lagrange* l. c.

kardinaal Cajetanus (1), onderschrijven wij zonder schroom het oordeel van Pater Lagrange: „Ceux qui prennent tout à la lettre se donnent encore la peine, après cette mordante ironie, d'expliquer l'absence des poissons. On a beau nous dire qu'il ne faut pas se représenter Dieu comme un rabatteur à la chasse, que tout a pu se passer dignement; il est impossible de se figurer ce défilé ou cette présentation en réalité, sans en voir le ridicule. Comme symbole, cela exprime très bien la supériorité intellectuelle d'Adam sur les animaux. Les littéralistes font donc de l'auteur un naïf, mais il ne paraît pas du tout l'être: il s'est servi d'un ingénieux procédé pour faire apprécier le rôle de la femme.“ (2)

Dat de slang, die als „het slimste der dieren“ de vrouw verleidt, het symbool en niet het werktuig der booze macht is (3), heeft Lagrange des te duidelijker doen uitkomen door op het niet-historisch karakter te wijzen van menige andere voorstelling in dit bijbelverhaal.

* * *

De Encycliciek leert met recht, dat wij den „sensus litteralis et veluti obvius“ niet moeten loslaten, „nisi qua eum vel ratio tenere prohibeat vel necessitas cogat dimittere.“ Maar wie enkel van syllogismen wil hooren, die bewijzen, dat iets *physice* on-

(1) «Futilis omnino objectio.» *In Genesim*, p. 149. Parisiis 1895.

(2) R. B. 1897, p. 364.

(3) Van eene *andere* booze macht, buiten de slang, wordt niet gesproken — ook niet bij de aankondiging der straf.

mogelijk is, wie met historische waarschijnlijkheid en zware beweegredenen om de bedoeling des schrijvers anders op te vatten, volstrekt geen rekening houdt, zou het gezond verstand niet meertellen, waar de Paus zegt: „*nisi quae eum ratio tenere prohibeat.*“ De zin die „*veluti obuius*“ schijnt aan geleerden, die aan den schrijftrant en de werken van Suarez of Lugo gewoon zijn, is somwijlen verre van „*obuius*“ voor iemand, die meer met den schrijftrant en de boeken der ouden is vertrouwd.

Is bv. de letterlijke en schijnbaar voor de hand liggende zin niet duidelijk Gen. III 24, waar de twee Cherubim den weg bewaken, die naar den boom des levens leidt? Wie zal bewijzen, dat dit niet waar kan zijn in den streng historischen zin? Om zulk bewijs te leveren, zou men zelf ter plaatse moeten geweest zijn. En toch, hooren wij hoe bv. de H. Thomas over deze voorstelling oordeelde. „*Dicendum, quod, salvis spiritalis sensus mysteriis, ille locus praecipue videtur inaccessibilis propter vehementiam aëstus in locis intermediis ex propinquitate solis* (1); *et hoc significatur per flammam gladium, qui versatilis dicitur propter proprietatem motus circularis huiusmodi aestum causantis. Et quia motus corporalis creaturae disponitur ministerio angelorum... convenienter etiam simul cum gladio versatili Cherubim adjungitur ad custodiendum viam ligni vitae.*“ (2)

(1) Cfr. I, q. 102, a. 2 ad 3.

(2) II, 2, q. 164, a. 2 ad 5.

Feitelijk waren er dus, volgens Thomas, geen Cherubim en geen vlamvend zwaard. Maar hoe kon Thomas dit bewijzen? Hoe onvoorzichtig toch! Als men op ééne plaats den bijbeltekst zoo vrij verklaart, waarom kan men dan niet, overal elders ook, den letterlijken zin verwerpen? Thomas rekt op het gezond verstand, vrienden; omdat de letterlijke zin op ééne plaats niet de ware schijnt of is, mag men voorzeker nog geenszins besluiten, dat dit ook elders het geval is. Maar omgekeerd ook, omdat wij over het algemeen den letterlijken zin moeten houden, behoeven wij nog volstrekt niet aan te nemen, dat op dezen regel geen uitzonderingen zijn.

De H. Augustinus is al even onvoorzichtig! „Hoc per coelestes utique potestates etiam in paradiso visibili factum esse credendum est, ut per angelorum ministerium esset illic quaedam ignea custodia.“ (1)

* * *

Oordeelden Thomas en Augustinus aldus over de scheppingsverhalen, hetzelfde beginsel der onderscheiding tusschen voorstelling en leer geldt natuurlijk voor alle bijbelboeken. Wij hebben overigens gehoord, dat Augustinus dit uitdrukkelijk leert voor de verhalen, die de natuurwetenschappen raken, en dat Thomas voor de bijbelsche geschiedenis in het algemeen het beginsel huldigt: „secundum opinionem populi loquitur Scriptura.“

(1) *De Gen. ad litt.*, lib. XI, cap. XL, n. 40.

Al besteedden de Scholastieken, die Augustinus en Thomas zoo hoog in eere hielden, weinig of geen tijd aan historische studiën, toch gaven zij de leer van Hieronymus nooit prijs, waar het beginselen gold.

* * *

Wij hebben niet alle Kerkvaders kunnen raadplegen; voor ons doel achten wij de aangehaalde getuigenissen voorloopig voldoende. Wij meenen aangetoond te hebben, dat de beginselen der Vaders in de nieuwe, critische richting tot hun volle recht komen. Tot hen, die in deze richting een gevaar zien, zeggen wij met den H. Hieronymus: „Si igitur me reprehendis errantem, patere me, quaeso, errare cum talibus.“ (1)

Mocht de een of andere lezer door deze studie aangespoord worden, om een vollediger onderzoek in te stellen naar de leer der Vaders over de beginselen der moderne, katholieke critici! Hunne werken bevatten meer dan de overal rondreizende citaten!

Wij willen hier sluiten met eene aanhaling uit het bekende werk van den Zeereerw. Pater Largent. In zijne geschiedenis van den H. Hieronymus oordeelt deze geleerde Oratoriaan als volgt over de leer van den Doctor Maximus betreffende het historisch karakter der H. Schrift.

(3) Ep. 112. Ad Augustinum. P. L. XXII, p. 919.

„Dans l'énoncé des faits d'ordre physique,“ zoo zegt Largent, „l'écrivain sacré accommode souvent son langage aux apparences sensibles ; c'est ce qu'enseignent Saint Augustin et Saint Thomas, et, avec une autorité souveraine, le Pape Léon XIII ; est-il interdit de penser que, dans l'énoncé de faits se rapportant à l'histoire, l'écrivain sacré parle de temps en temps d'après certaines apparences, équivalentes à des apparences sensibles ? Les faits de l'histoire, transmis quelquefois par une tradition erronée qui se fondait sur des apparences fautives, revêtent alors une apparence qui ne répond pas à la réalité ; mais le peuple qui n'a ni le loisir, ni la force d'esprit nécessaires pour aller au fond des choses, s'en tient à ce qui le frappe, prend les faits et les choses par le dehors, et forme sur ces dehors, sur ces apparences des faits et des choses, son opinion et son langage. Or, rapporter l'histoire à la manière de la foule, dans un ouvrage destiné, non à l'instruction historique du peuple, mais à son instruction religieuse et morale... c'est, disent des apologistes et des exégètes qui se réclament de Saint Jérôme, n'encourir aucun reproche d'erreur. On ne se trompe pas, on ne trompe personne quand, en rapportant l'opinion courante, on rapporte seulement ce que l'on voulait rapporter ; et une telle façon d'écrire, n'a rien qui répugne à cette infallibilité et à cette inspiration plénière des écritures solennellement proclamée dans l'Encyclique du 18 novembre 1893.“ (1).

(1) Saint Jérôme, p. 176. Paris 1898.

E R R A T A

Bladzijde	5,	regel	4	dictus	voor	dictis.
	»	22,	»	26 soudern	»	sondern
	»	30,	»	4 veler	»	vele.
	»	43,	»	25 oderent	»	oderunt.
	»	65,	»	9 Joachi'ns	»	Joachin's.
	»	72,	»	11 consignandus	»	consignandas.
	»	94,	»	26 bespreek	»	bespreekt.
	»	96,	»	26 fii s	»	filiis.

*
* *

In ons opstel over den huidige stand der Pentateuch-quaestie (*De Katholiek* 1898; bl. 387), noemden wij den Zeereerw. Pater Lukas S. J. onder de katholieke geleerden, die den streng Mosaïschen oorsprong der vijf eerste bijbelboeken loochenen. Onze vergissing berust op eene misvatting der volgende aanmerking van von Hugel: «On the question of orthodoxy, see Abbé Loisy's «*Les Études Bibliques*», Amiens 1894; the articles by Fr. Herbert Lukas and Dr Robert Clarke in the *Tablet*, Oct. 9, 16; Nov. 6, 27; Dec. 11, 18, 1897; and Père Lagrange's Freiburg paper, summarized in our last number» (*The Catholic University Bulletin* 1898 p. 198).

Noemen wij in plaats van Lukas onzen, in Engeland welbekenden, landgenoot, prof. van den Biesen, die ons op vermelde vergissing gewezen heeft.

